

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Zaniklá obec Záluží v 19. a 20. století

Petra Němcová

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

Zaniklá obec Záluží v 19. a 20. století

Petra Němcová

Vedoucí práce:

PhDr. Jiří Woitsch Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Petra Němcová

Obsah

1 ÚVOD.....	6
2 VYSIDLOVÁNÍ – TEORETICKÁ ČÁST	9
2.1 Základní pojmy.....	9
2.2 Příčiny a typy vysídlování.....	10
2.3 Průběh přesídlení z hlediska antropologie.....	12
2.4 Důsledky nucené migrace.....	13
3 NUCENÁ MIGRACE V OBLASTI SUDET	15
4 HISTORIE ZÁLUŽÍ	17
4.1 Obec v 19. století	17
4.2 Historie mezi léty 1900-1938	19
4.3 Záluží během okupace	24
4.4 Obec v poválečném období	27
5 ZÁVĚRY KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU.....	29
5.1 Podoba kvalitativního výzkumu	29
5.2 Pohledy na počátky vysídlování	31
5.3 Průběh přesunu obyvatelstva	38
5.4 Život obyvatel Záluží po poslední fázi přesídlení.....	40
5.5 Antropologický pohled na proces vysídlení Záluží.....	42

6 ZÁVĚR.....	46
7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	49
8 SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ	51
9 RESUMÉ.....	52
10 PŘÍLOHY.....	53

1 ÚVOD

Má práce se věnuje zaniklé obci Záluží ležící v bývalém okrese Most. Především se chci věnovat její historii a procesům souvisejícím s vysídlením jejích obyvatel do okolí. Tuto obec jsem zvolila z velmi prostého důvodu, jedna větev mé rodiny odtud pochází. A téma, tedy vysídlení jsem vybrala z čistého zájmu o tuto oblast.

Záluží je poměrně zajímavým příkladem likvidace obce a vysídlení jejích obyvatel. První zajímavostí je, že bourání probíhalo ve dvou vlnách. Poprvé to bylo mezi léty 1958 až 1959. Poté probíhala likvidace v letech 1971-1973. Další zajímavostí je také to, že každá z těchto fází byla zapříčiněna jiným průmyslovým odvětvím. Nejprve to bylo z důvodu ustoupení těžbě, později pak z důvodu rozšíření zdejších Chemických závodů.

V této práci bych ráda nastínila historii obce za zhruba posledních 150 let její existence, tedy v devatenáctém a dvacátém století. Kromě toho se hlavně zaměřím na situaci jejích obyvatel a to v reakci na vysídlování. Poté bych se ale chtěla věnovat i životu lidí po zániku obce a samozřejmě i tomu, jak velký dopad mělo vystěhování na jejich každodenní realitu.

Metody, které mi pomáhaly při tvorbě této práce, byly především semistrukturované rozhovory s bývalými občany Záluží v rámci terénního antropologického výzkumu. Snažila jsem se získat informanty různého věku, abych nevytvořila obraz sestavený pouze na základě dojmů a vzpomínek jedné generace. A tak se mi tedy povedlo sestavit takové složení informantů, které mělo poměrně velký věkový rozptyl. Také jsem chtěla získat informace od lidí vystěhovaných v obou fázích, což se mi podařilo splnit docela jednoduše. Jeden můj rozhovor se dokonce uskutečnil s člověkem, jenž byl vyhnán již za 2. světové války Němci. Další metodou, která byla použita, byla historická komparace na základě

studia relevantních pramenů a literatury, což vyžadovalo, mimo jiné, práci s archivními materiály. Ovšem výsledky bádání v archivu byly často pro mne samotnou matoucí, především z toho důvodu, že se často lišily různé data a údaje.

V první kapitole mé práce se budu snažit nastínit teoretické základy migrace a zvláště pak také nucené migrace. To bude pro začátek vyžadovat vymezení základních pojmů. Také bych se chtěla věnovat obecné teorii migrace, hlavně základním přístupům ke studiu migrace, které určují příčiny migrace. Kromě těchto faktorů bych se chtěla zaměřit na průběh migrace z odborného hlediska. A v poslední části první kapitoly nastíním důsledky nucené migrace.

Druhá kapitola bude jen krátkým exkurzem do ukázky migrace v jiném měřítku i kontextu, než jak je vidět v případě Záluží, budu se věnovat problematice Sudet a nucené migraci v této oblasti. Především budu psát o době druhé světové války a období následujícím, kdy zde byla viditelná jak nucená relokační Němců z Čech, tak následný uměle vytvořený masivní přesun obyvatel z celé republiky do těchto oblastí.

Třetí a zároveň velmi významná kapitola bude věnována historii obce. Vzhledem k tomu, že primárním účelem mé práce je popis situace obce v devatenáctém a dvacátém století, nebudu se o jinou její historickou část zajímat. Na počátku bych především ráda nastínila příchod průmyslu do Záluží a vlastně i celé oblasti okolní. Kromě toho popíšu také demografické ale i sociální změny související s nárůstem právě průmyslového odvětví v daném regionu. Do této kapitoly také zahrnu důležité historické milníky, které se zde odehrály do druhé světové války, jedná se o problematiku sudetské oblasti těsně po konci války první, následné stávkové období trávající s různou intenzitou až do druhé poloviny 30. let a také důležitý moment pro celou první republiku a to Mnichovskou dohodu a její následky. Z doby válečné vylíčím především

rozvoj průmyslu pod vedením německé správy, ilegální činnost zálužských občanů, ničující nálety spojenců na obec a samozřejmě průběh osvobozování. V poválečné historii pak půjde hlavně o likvidaci obce v jejích dvou etapách.

Poslední kapitolou budou samotné závěry plynoucí z mého výzkumu vysídlených obyvatel obce. Nejprve ovšem nastíním podobu a charakteristiky kvalitativního výzkumu jako takového. Pak se také zaměřím na podobu mnou prováděného výzkumu. Poté se už budu věnovat samotnému vysídlování, nejprve bych ráda mluvila o tom, co přesunu lidí předcházelo (zajímá mě tedy připravenost obce, informovanost lidí a podobné údaje). Další částí bude popis průběhu vysídlování. Následně popíšu život Zálužáků po přestěhování, zde bych se ráda věnovala hlavně jejich oblíbeným a stále trvajícím srazům. Tři předchozí části jsou pak přímo založené na rozhovorech a také zde některé jejich části cituji. V poslední části se snažím sumarizovat výsledky mého výzkumu a zároveň aplikovat teoretické základy uvedené v první kapitole práce na dané otázky a teze plynoucí ze semistrukturovaných rozhovorů.

2 VYSIDLOVÁNÍ – TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části mé práce se budu snažit pohlížet na veškeré aspekty migrace a především nucené migrace z hlediska antropologického. Věnovat se budu hlavně příčinám, průběhu a důsledkům přesunu obyvatel. Na počátku je ovšem nutné definovat základní pojmy a termíny, jimiž jsou samotná migrace a nebo i nucená migrace.

2.1 Základní pojmy

V teoretické části mé práce se budu snažit pohlížet na veškeré aspekty migrace a především nucené migrace z hlediska antropologického. Věnovat se budu hlavně příčinám, průběhu a důsledkům přesunu obyvatel. Na počátku je ovšem nutné definovat základní pojmy a termíny, jimiž jsou samotná migrace i nucená migrace.

Jako zdroj pro bližší popsání migrace a jejích aspektů jsem si vybrala sborník *Involuntary Migration and Resettlement: The Problems and Responses of Dislocated Peoples*. Dle mého názoru je v tomto sborníku obsaženo vše podstatné pro mou práci. Definici pojmu migrace se v tomto sborníku detailně věnovali její autoři Art Hansen a Anthony Oliver-Smith. Pokud jde o migraci, nejužitečnější jim přijde následující definice z roku 1968 od Mangalama: „Migrace je relativně permanentní přesun kolektivu, nazývaného migranti, z jedné geografické lokality do druhé. Tomu předchází rozhodnutí části migrantů založené na hierarchicky seřazených souborech hodnot a hodnotových systémů, majících za následek změny v interakčním systému migrantů.“ (cit. Mangalam dle Hansen, Oliver-Smith 1982: 2). Tato definice je na rozdíl od jiných preciznější v tom, že na migranty pohlíží jako na kolektiv sdílející určité hodnoty a normy.

Na migraci můžeme pohlížet z různých hledisek a také ji pak podle nich rozdělovat. Jako první jsem si vybrala hledisko lokalizace. V tomto

smyslu můžeme migraci rozdělit na mezinárodní a interní. Tyto typy hovoří samy za sebe a k mým účelům není nutné je dále podrobně rozvádět. Pro mou práci je důležitější pohlížet na příčiny. Dle nich můžu mluvit buď o migraci dobrovolné, nebo nedobrovolné. Pod první ze zmíněných můžeme zařadit například pracovní migraci. U migrace nedobrovolné jde o fakt, že myšlenka a následné uskutečnění přesídlení nám byla vnuknuta a nevychází z naší svobodné vůle. Podle toho, do jaké míry mají lidé možnost alespoň nějak rozhodnout o svém přesunu, se dále rozdělují migrace vnucená a vynucená. U druhého typu má člověk možnost rozhodnout zda migruje, i když okolní podmínky jasně nasvědčují přesunu na jiné místo (nepříznivé přírodní podmínky, nemoci atd.). Oproti tomu, vnucená migrace je nevyhnutelná a jedná se o situace, jako je masové vyhánění obyvatelstva během válek nebo vystěhovávání na základě výstavby vodních přehrad či rozšíření pozemní těžby uhlí či jiných surovin. Ještě další typy migrace můžeme rozpoznávat na základě kritéria časovosti, jsou to permanentní a dočasná migrace.¹

Ve výše zmíněném sborníku je prostor věnován i Eichenbaumově teorii, jenž věnuje pozici jednotlivců a jejich úloze při rozhodování o migraci. Individua jsou rozdělena do čtyř kategorií a to uprchlíci, otroci, přesídlenci a migranti. A pouze poslední jmenovaní se rozhodují o svém přesunu sami a z vlastní vůle (jedná se tedy o migraci dobrovolnou). (Hansen, Oliver-Smith 1982: 3-5)

2.2 Příčiny a typy vysídlování

Přístupy k migracím jsou různé a také poukazují na různé druhy příčin. Ve zkratce zde uvedu hlavní přístupy k migraci. Nejprve zmíním tzv. **push-pull teorii**, jenž je založena na předpokladu určitých faktorů (push- vytlačující, pull- přitahující) ovlivňujících rozhodování lidí opustit místo dosavadního bydliště a jít za lepšími podmínkami. Další je

---

¹ <http://antropologie.zcu.cz/migrace>.

neoklasická ekonomie hovořící o migraci za lepšími pracovními příležitostmi. **Nová ekonomie migrace** je podobná, ale s tím rozdílem, že lidé se stěhují za prací, aby minimalizovali rizika v rámci širších sociálních jednotek, tedy jejich rodin. Chtějí předejít chudobě a udržet si životní úroveň. Z neoklasické ekonomie také vychází **teorie dvojího trhu** mluvící o nedostatku pracovních sil v cílových zemích, který je ale nahrazen přírůstkem migrantů zastávajících volné pracovní pozice. Zmíním také **teorii transnacionalismu** zabývající se sociálními sítěmi mezi rodinnými příslušníky ale i přáteli či známými napříč státy, od země původu až do cílové země. Další přístupy jsou ještě **teorie světového systému** či **institucionální teorie**. A ačkoli by se mohlo zdát, že všechny uvedené přístupy k migraci se týkají pouze dobrovolné migrace, realita je jiná. Mnoho lidí je de facto svým okolím donuceno stěhovat se jinam. Ať už se jedná o životní podmínky, přírodní prostředí či politické důvody.²

A na základě toho, jak lidé reagují právě na podněty vedoucí k jejich migraci, můžeme v nuceném přesídlení najít i dva základní typy. K tomuto názoru se přiklání i Elizabeth Colsonová a Thayer Scudder. Podle nich se nucená migrace liší tím, co nebo kdo je rozhodujícím faktorem k jejich odchodu. Jedním z těchto typů je tzv. uprchlické přemístění či relokace. Tento typ je reakcí na nějakou přírodní ale i lidskou činnost, která by mohla uprchlíkův život ohrožovat. Může se ku příkladu jednat o přírodní katastrofu či válku. Dalším typem je tzv. rozvojová nebo vývojová migrace. Přemístění v tomto případě se děje na základě vyššího politického rozhodnutí (o výstavbě přehrady, pokračující těžbě atd.) směřujícího k vyššímu stupni rozvoje daného území (Colson, Scudder 1982: 267-268). Typ, který je v souladu s příkladem Záluží, je druhý ze jmenovaných, tedy rozvojová migrace.

---

² tamtéž.

2.3 Průběh přesídlení z hlediska antropologie

Ačkoliv se migrace může dít na základě mnoha různých faktorů a v mnoha často velmi odlišných podmínkách, je natolik velkým a stresujícím zásahem do života lidí, že můžeme definovat stejné fáze, jež budou platné všude na Zemi. Těmto fázím se také věnovali Colsonová a Scudder a díky sledování průběhu výše zmíněné rozvojové relokace stanovili čtyři následující fáze přesídlovacího procesu. Počáteční fáze spočívá v přijetí. Skupina tedy teprve čeká na informace o přesunu, které většinou vydává daná politická jednotka. Další a nejvíce zatěžující je fáze přechodu. Lidé v tomto bodě procházejí největším stresem, protože se snaží najít svou novou identitu na místě s již existující skupinou lidí, kteří sdílejí své vlastní hodnoty. Často velmi odlišné od původních systémů přistěhovalců. Mohou tak vznikat rozpory či napětí mezi nově koexistujícími skupinami. Třetí fáze už nemusí dosáhnout úplně všichni, protože dochází k prolamování původních strategií. Jedná se o stadium potencionálního vývoje. Poslední je fáze začlenění a charakteristické pro ni je úplné začlenění do nového prostředí. Je jasné, že ani tato fáze není dosažitelná pro všechny (Colson, Scudder 1982: 274-275).

Ke studiu průběhu přesídlení nestačí pouze sledovat fáze přesunu, je nutné věnovat se tématu i v širším kontextu. Je zapotřebí pohlížet na průběh z několika hledisek. V potaz by měla být brána nejen čistě demografická rovina pohledu, ale i sociální rozvrstvení skupiny, etnická struktura a nebo třeba i profesní povaha dané komunity. Pozornost by se měla věnovat i prostředí, do kterého lidé přicházejí. Zdejší materiální kultura má zajisté vliv na další chování přistěhovalců. Důležitý je i samotný proces adaptace, jenž může mnohé napovědět o fázi začlenění. Sledovat by se měly změny i inovace oproti jejich původní kultuře, přijetí nových jevů a další znaky (Uherek 2006: 81).

Uvedeným fázím migrace se budu věnovat i později. Konkrétně při jejich aplikaci na situaci v Záluží, respektive na její obyvatele. Co se týče výše vypsanych hledisek zohledněných při zkoumání, řídila jsem se jimi při samotném výzkumu a jeho dalším zpracovávání a již k nim v průběhu práce viditelně nevztahuji pozornost.

2.4 Důsledky nucené migrace

Nucené migraci se sociální vědy dlouho nevěnovaly, respektive se jí nevěnovaly dostatečně. Nedobrovolná migrace nebyla brána jako významný problém, který si zaslouží více prostoru. Dalo by se říct, že téma nuceného přesídlení bylo podceněno. Nicméně se nakonec dostalo do obzoru zkoumání, pozvolně v 70. a 80. letech a později intenzivněji pod záštitou Světové banky. Antropolog věnující se této problematice a působící právě pod Světovou bankou Michael Cernea upozornil na nutnost zahrnout do výzkumu a následného řešení i nucenou migraci, když poukázal na počet uprchlíků ve světě,³ který je ovšem nižší než počet nedobrovolně přesídlených lidí (Cernea 1996: 18). Díky přehlížení problému se ani nemohla dostatečně věnovat pozornost skutečným důsledkům nucené migrace.

Michael Cernea také stanovil model přibližující následky nucené migrace a s ní spojené ztráty v životech přesídlenců. Tyto ztráty se týkají jak poničení ekonomické oblasti, tak znetvoření sociálních a kulturních struktur. Jinými slovy: „... přemístění lidé ztrácejí přírodní kapitál, vyrobený kapitál, lidský kapitál a sociální kapitál.“ (tamtéž: 21). Ztráty ačkoliv se mohou lišit podle oblasti, kde vysídlení probíhá, jsou v základech stejného typu (tamtéž: 21-22):

1. Ztráta půdy – vyvlastnění půdy ničí základy lidských produktivních systémů, výdělečných aktivit a samotných obydlí lidí.

---

³ V tomto případě se nejedná o terminologii takovou, jaká je obsažena v Eichenbaumově teorii.

2. Ztráta zaměstnání – v nové oblasti je pro přesídlence obtížné najít novou práci, a proto se zde může navýšit nezaměstnanost, která může trvat i dlouho po přestěhování. Ztráta zaměstnání má největší dopad na městské obyvatelstvo.
3. Bezdomovectví – pro některé přesídlence je tento stav už trvalý, protože tím, že ztratili domov, přišli i o kulturní prostor a identitu své skupiny. Může se tak vlastně jednat o ztrátu místa k životu.⁴
4. Marginalizace – znamená to, že rodiny ztrácí svou původní ekonomickou sílu a poklesnou dolů. K tomuto jevu už ovšem může dojít na místě původního bydliště (např. při koupi pozemku rodiny investorem).
5. Zvýšení úmrtnosti – pramení z větší náchylnosti k nemocem v nových oblastech, což je také podporováno náhlým stresem ze vzniklé situace. Nemusí se tedy rovnou jednat o úmrtnost, jde také o nárůst nemocnosti (především u infekčních chorob).
6. Nedostatek jídla – příjem kalorií může ležet pod hladinou denního minima nutného ke zdravému vývoji. Hlad či podvýživa se pro přesídlence může stát i dlouhodobým jevem.
7. Ztráta přístupu ke společnému majetku – jedná se o situaci přemístěných lidí, jejichž nedostatky přístupu ke zdrojům vody či jiným veřejným prostředkům jsou přehlíženy a často vůbec neřešeny.
8. Sociální disartikulace – jsou to vlastně způsoby, jak zajistit ztrátu sociálního kapitálu přesídlenců (rozebrání sociálních organizačních struktur, rozptýlení formálních i neformálních sítí atd.).

K těmto teoretickým základům se vrátím ještě později v mé práci a budu se snažit je aplikovat na můj výzkum. Dle mého názoru uplatním pouze některé teze a teorie. Nekladu si za cíl v této práci stavět nějaké

---

⁴ V původním znění: placelessness.

nové teoretické poznatky, ale vzhledem k poměrně malé probádanosti fenoménu vysídlování obcí v důsledku těžby či jiné průmyslové činnosti v České republice, se nejspíš budu muset obejít bez širšího teoretického zázemí. A proto doufám, že alespoň teoretické základy, které jsem výše popsala, budou, třeba jen v malé míře, využitelné.

3 NUCENÁ MIGRACE V OBLASTI SUDET

Pro účely mé práce bude vhodné ukázat si i jiný případ nucené migrace a pohybu obyvatelstva na určitém území než pouze přesídlení obyvatel Záluží, a proto jsem vybrala příklad oblasti Sudet. Ačkoli se od příkladu vysídlování Záluží liší, je určitě účelné ukázat si, v jakém kontextu se zde žilo před válkou a po válce.

Když se bavíme o oblasti Sudet, bylo by pro začátek vhodné ji definovat. Pokud bychom chtěli termín chápat čistě geograficky, jedná se o severní horské oblasti českých zemí (to by znamenalo pás vedoucí od Jeseníků až po Doupovské hory). Avšak tato definice stojí v rozporu se všeobecným míněním, protože obecně platí představa o Sudetech jako o pohraničních oblastech Čech (zahrnuje tedy i Český les, Šumavu či Novohradsko) a dokonce i Moravy (Mikšíček 2006: 20). Nicméně pro použití tohoto slova ve smyslu migrace nám podává obsáhlou definici kolektiv autorů díla *Zmizelé Sudety*: „Je to především symbol pro krajinu, ale i společnost, zkrátka pro veškerý život v oblastech, jejichž vývoj byl v důsledku dramatických událostí zpřetrhán. Symbol pro specifické problémy, specifický kraj, ale i – ve stále větší míře – pro velmi zvláštní krásu a přitažlivost.“ (Mikšíček 2006: 20-21). Těmito dramatickými událostmi, jenž hluboce poznamenaly podobu Sudet, se především myslí nejprve politické zdiskreditování tohoto hesla ve 30. a 40. letech dvacátého století nacisty a následné velké omezení užívání pojmu v éře komunismu.

Nucená migrace v Sudetech měla více směrů. První „vlnou“ bylo již ve 30. letech dvacátého století přesídlování českých obyvatel z oblastí s převládající většinou Němců. Ačkoliv tato migrace nebyla nucená, spoustu migrantů jí bralo jako jediné možné řešení jejich životní situace. Zlomové byly jistě i události září 1938, kdy migrace pouze zesílila. Dle odhadů se do okleštěného území České republiky ze zabraných Sudet přestěhovalo čtyři sta tisíc Čechů. V následujících letech, v období protektorátu, se proudění obyvatelstva změnilo, začali se sem stěhovat němečtí obyvatelé, čímž pouze potvrdili naprostou převahu této národnosti v Sudetech. Vznikaly zde nové pracovní příležitosti, ale například i zajatecké tábory (tzv. Gefangenenlager), těch bylo jen na Mostecku padesát (Lencová 2002: 66). S těmi souvisel příchod lidí jiných národností, nejvýznamnější menšinou se zde stali francouzští vojenští zajatci (viz příloha č. 10). Tento proces ovšem nepovažuji za migraci ve svém smyslu, ale spíše za dočasnou demografickou proměnu prostředí. V poválečném období probíhala masivní nucená migrace Němců (nejprve tzv. divoký odsun a poté i organizovaný) směrem z pohraničních oblastí Česka do Německa (do zóny Spojených států a do zóny Sovětského svazu). Jednalo se nejspíš o největší migrační pohyb na našem území vůbec. Organizovaně bylo odsunuto přibližně dva a čtvrt milionu Němců, přičemž ještě předtím jich prošlo divokým odsunem více než půl milionu (Uherek 2006: 58).

V období po odsunu Němců se už jednalo pouze o řízený příchod obyvatel do Sudet. Především šlo o to, aby zde byla zastoupena uvolněná pracovní místa, ať už se jednalo o práci v zemědělství či průmyslu. Nejednalo se pouze o přistěhovalectví lidí české, potažmo československé národnosti. Přicházeli i Ukrajinci, Romové, Maďaři i Řekové, na krátkodobé pobyty sem přijížděli i Bulhaři, Rumuni, Italové a Poláci (tamtéž: 59-60). Důležité bylo znovuobydlení míst v horách, které ovšem zdaleka neprobíhalo tak hladce, jak se předpokládalo. Mnoho

staveb bylo nakonec státem zlikvidováno, ačkoli mohlo jít i o historicky cenné budovy. První vlna osidlování probíhala mezi lety 1945 a 1952. Doosidlování pak v průběhu let padesátých a šedesátých. Poté probíhala migrace do těchto oblastí spíše jen na lokální úrovni (Mikšíček 2006: 47-49).

Pokusím se teď zaměřit krátce na oblast Krušných hor, v jejichž úpatí se obec Záluží nachází. Toto území bylo ještě po celou první polovinu dvacátého století nejobydenějším pohořím na světě (Mikšíček 2005: 21). Lidi sem lákalo především nerostné bohatství, ať už se jednalo o stříbro na Jáchymovsku nebo žíly jiných kovů (například mědi) vyskytující se ve značné části Krušných hor. O to těžší ovšem byla zdejší situace po odsunu Němců. Mnoho vesnic v horách zůstalo víceméně opuštěných, mnoho luk zarostlo. Doosídlení zde bylo těžko řešitelné a značnou část obydlí zde lidé využívali spíš než k celoročnímu užívání pouze sezónně k rekreaci.

4 HISTORIE ZÁLUŽÍ

V této části mé práce bych ráda nastínila historii obce. Ta sahá nejméně do 14. století, kdy jsou zmínky o jejím prodeji do Kostomlatského panství (Myšička 1996: 10). Ovšem vzhledem k mému tématu si myslím, že je neúčelné věnovat se dějinám obce před rokem 1800. Za prvé proto, že se velmi jednoduše řečeno jedná o pouhý výpis momentálních majitelů panství a stavu, v jakém se nachází. A za druhé především proto, že až s příchodem devatenáctého století dostává obec díky rozmachu těžby uhlí podobu hornické kolonie a tím pádem i vsi s průmyslovým potenciálem, jenž se nakonec stane i důvodem jejího zániku.

4.1 Obec v 19. století

Jak jsem již zmínila, hlavním strůjcem převážné většiny dění v Záluží byla od počátku devatenáctého století (a ještě intenzivněji od třetí

čtvrtiny tohoto věku) těžba uhlí. Tehdy se jednalo o hlubinné získávání suroviny, které tedy ještě nemělo velký vliv na utváření krajiny (jako má povrchová těžba), nicméně měnilo jiné aspekty života regionu potažmo obce. Jednalo se především o omezení zemědělského charakteru obce, postupný nárůst přistěhovalců související se stále se zvyšující potřebou pracovní síly a v neposlední řadě také rozvoj průmyslu (vedle těžební činnosti to bylo ještě i postavení sklárny) (Pokorná 1996: 81). V devatenáctém století v okolí Záluží působily tyto doly: Viktoria, Kolumbus (vzniklý jako Radetzky), Vítězný únor (původně pojmenovaný Neuschacht, později také Tegetthoff či Herkules), Centrum, Humboldt, Quido a tzv. Antonka (Hrabák 2009: 11; Sýkorová 2002: 77). Ty ovlivnily obec nejen průmyslově, ale také na úrovni sociálního uspořádání. K některým z nich se ještě vrátím později v souvislosti s likvidací obce.

Rozvoj průmyslu a rostoucí počet dolů v celé pánevní oblasti na Mostecku způsobil v posledních dvou dekáдах století poměrně značnou demografickou změnu. Nejen, že se zvyšoval počet obyvatel, ale především se měnila skladba obyvatelstva: z původního německého prostředí se tak stávalo česko-německé a s postupem času v některých obcích (i v Záluží) až české (Pokorná 1996: 116-117). S rozrůstajícím se počtem přistěhovalých lidí se pojí několik důsledků. Nutná byla v celém regionu výstavba nových obytných domů či rekonstrukce starých průmyslových budov na obytné. V Záluží se jednalo hlavně o zbudování hornické kolonie v severní části obce, na jihu se budovalo až na počátku století dvacátého. Vyšší počet obyvatel s sebou nese určité požadavky na obec. Bylo nutné zlepšení vybavenosti, čehož se vedení obce ujalo velmi dobře (v porovnání s jinými obcemi na Mostecku). Ke konci století byla zřízena pošta (později i s telefonem a telegrafem), zprovozněn vodovod i zaveden elektrický proud, jak pro domácí potřeby, tak pro osvětlení. Dalšími úspěchy obce bylo postavení Kadlíkovy sklárny v roce 1870, která

byla velmi významná ze stránky průmyslové, ale i z té sociální, zaměstnávala totiž převážně české obyvatelstvo (Hrabák 2009: 11-12).

Důležitou roli sehrálo také poměrně brzké otevření české školy v roce 1895.⁵ Tento krok byl vyústěním dlouhého snažení zálužského zastupitelstva o samostatné české školství v obci. Této snaze se opravdu nelze divit vzhledem k tehdejší situaci, kdy v obci stále přibývalo české obyvatelstvo, vždyť při převaze českého živlu zde fungovala pouze škola německá. V podstatě stejná nebo dokonce i horší byla situace v celém regionu. V nedalekých Ervěnicích byly dokonce české rodiny vykázány z domů a později i z obce, když započaly snahy o založení české školy v obci. Po těchto zkušenostech došlo v kraji k zesílení jednoty Čechů ohledně otázky školství a vznikly tyto spolky: Ústřední matice česká, Národní jednota severočeská a Ústřední školský komitét. Ty se poté významně podílely na hladším průběhu zakládání českých škol. Vrátím se opět k Záluží, do české školy (i když byla soukromá) se již první rok zapsalo 394 žáků,⁶ čímž se potvrdil obrovský zájem nejen ze strany obyvatel Záluží, ale i okolních obcí, v nichž ještě česká škola nebyla otevřena (především Dolní Jiřetín a Dolní Litvínov) (tamtéž: 33-36).

4.2 Historie mezi léty 1900-1938

Až do 1. světové války se situace oproti devatenáctému století příliš neměnila. Obyvatelstvo se stále rozrůstalo, i když už ne v takovém množství, jako tomu bylo od roku 1890 do roku 1900 (viz příloha č. 2). S nárůstem obyvatelstva souviselo další budování hornických kolonií. Jako majitel všech zálužských dolů nechala Severočeská uhelná společnost v Mostě vystavět kolonii k dolu Kolumbus v jižní části Záluží. Také se postupně stávala vlastníkem stále více domů v obci, k roku 1911 je pod jejím jménem v adresářovém seznamu uvedeno 53 domů. Kromě toho

⁵ Pro srovnání: v roce 1882 byla otevřena Česká matiční škola v Mostě (Hrabák 2009: 33).

⁶ To byl poměrně velký počet vzhledem ke stavu obyvatelstva. Při sčítání v roce 1890 zde žilo 1487 lidí, ale o deset let později už to bylo celých 3093 (tamtéž: 96). Viz příloha č. 2.

ovšem zmíněná společnost vykoupila za účelem těžby panský statek a v letech 1901 a 1902 také velmi prospěšnou sklárnu (ta už tehdy byla rozšířena např. o brusírnu barevného skla a malírnu) (Myšička 1996: 14). Kromě rostoucího počtu obyvatel, se také navyšoval počet žáků v české škole (na konci první dekády dvacátého století to byl téměř dvojnásobek oproti stavu při založení školy), stále pokračovaly snahy o zlepšení vybavenosti obce a v neposlední řadě docházelo k rozkvětu spolků, jak českých tak německých (Hrabák 2009: 36).

I když jsem zmínila, že došlo za účelem rozšíření těžby k odkoupení sklárny a tím pádem tedy i k jejímu uzavření, nedá se z toho hned vyvodit, že by v obci skomíral podnikatelský život. Dokonce naopak, živnostníků (i když spíše středních a malých) bylo v obci poměrně dost a jejich počet se stále zvětšoval. Působili zde obchodníci, řezníci, hospodští, dále pak také pekař, stolař, kolář, krejčí či obuvníci. Dle Šubrtovy knihy z roku 1908 k nim v té době přibyli klempíř, holič, hodinář a o tři roky později už jsou dokonce záznamy i o čalounících, trafikantech, instalatérech, cukrářích a mnohých dalších (Myšička 1996: 15). Výdělečné a zároveň významné byly pro obec a společenský život obyvatel zdejší hospody. Ty byly centrem zábavy Zálužáků české i německé národnosti⁷ (Hrabák 2009: 13-14). Je tedy vidět, že obchod v obci čile kvetl. Kromě něj se také v předválečném období rozvíjel život spolkový, existovalo zde 10 českých a 7 německých spolků. Z těch českých jmenuji např. Tělocvičnou jednotu sokol, Pěvecko-hudební spolek Lidumil, Thálii (divadelní spolek) či Skupinu horníků Unie (Myšička 1996: 18).

Během 1. světové války se okolnosti v obci poměrně zásadně mění. Do armády bylo povoláno zhruba 800 občanů, Čechů i Němců. Tím zajisté značně utrpěla zdejší situace na pracovním trhu. Ovšem těžba uhlí byla důležitá a tak někteří muži byli zbaveni povinnosti narukovat, aby se

---

⁷ Pro Čechy to byla především tato místa: „Dělník“, U Rysků a U Lukešů. Zde se odehrávaly zábavy s poslechem dechových kapel nebo např. divadelní představení. Němci pak měli Nordpol, Schneider a Türp (Hrabák 2009: 13-14).

nemusela přerušovat či zastavovat činnost dolů. Na druhou stranu do armády museli odejít např. i učitelé, čímž bylo omezeno vzdělávání žáků. Vzhledem k tomu, že udržení pořádku ve zdejší průmyslové oblasti bylo v zájmu státu, došlo k opatření v podobě maďarských vojáků dohlížejících na pořádek a klid v obci. Další problémy nastaly hlavně kvůli velmi špatnému zásobení a celkovému nedostatku potravin. Na základní suroviny jako mouku, cukr, tuk, maso, chleba a jiné byly vydávány potravinové lístky. Ovšem ani to nemuselo vždy znamenat dostatek obživy pro každého (Hrabák 2009: 14).

Ještě ke konci války se okolnosti nejen na Mostecku, ale i v pohraničních oblastech vůbec poměrně komplikují. Po zveřejnění Washingtonské deklarace zaručující právo národům na sebeurčení dne 18. října 1918 velmi rychle reagovali sudetští Němci a již 23. října zakládají výkonný výbor pro zřízení samostatného státu, v případě severozápadních Čech to byl stát Deutschböhmen (viz příloha č. 4), přičemž na území celého nově vzniklého Československa se mělo jednat celkem o čtyři provincie (ještě Sudetenland, Böhmerwaldgau, Deutschsüdmähren). Po vyhlášení samostatnosti území pohraničí na severozápadě Čech došlo nejprve ke zpřetrhání železničních spojů s českým vnitrozemím, což ovšem působilo problémy na obou stranách. Vnitrozemí se ocitlo bez dodávek uhlí a bylo odtrženo od jedné ze svých průmyslově vyspělých částí. Na druhé straně se obyvatelům pohraničí nedostávalo žádného zboží a tedy ani potravin. Díky přetrvávajícímu nedostatku musel nadále fungovat příjem pouze na lístky, později začaly platit nové sudetské peníze, jež situaci stejně neřešily. Krize dosáhla takového bodu, že se začalo ve velkém rabovat a krást a na dole Herkules dokonce došlo ke stávce. Situace se zhoršovala, ale ani to nepřimělo Němce, aby souhlasili s návrhem Čechů stát se součástí Československa, ovšem s jistými ústupky ze strany české vlády (němčina jako druhý jazyk země, tři samosprávné německé župy a další).

Československo však nemohlo přijít o tak ekonomicky významnou oblast a proto zvolilo vojenský zásah (Houžvička 2005: 104-105; Kárník 2008: 50-52). Obě strany byly ozbrojené, Němci ve svých významných centrech sestavili domobranu, tzv. volkswehr, česká strana měla na řešení celého konfliktu k dispozici 3 pluky (Kárník 2008: 51). A navíc se v obcích, které byly převážně české, tzn. i v Záluží začaly formovat revoluční národní výbory. Při obsazování Mostu narazila česká strana na značný odpor, ten vyústil v pouliční boje, při nichž zemřeli čeští vojáci i němečtí obyvatelé. V bojích zasahovali i někteří zálužští občané. Most byl konečně osvobozen 29. listopadu 1918 a o den později se bez odporu vzdali i Němci z Horního Litvínova (Hrabák 2009: 18-20).

Období po vzniku republiky a trvajícím v podstatě až do roku 1938 se v tomto regionu vyznačovalo především hornickými stávkami. Charakter těchto stávek se dá rozlišit dle časového období. Od roku 1918 do roku 1923 šlo horníkům především o zlepšení životních podmínek (lepší zásobování regionu i pracovní podmínky). Jejich velký požadavek na snížení mezd ale nakonec nebyl přijat. Druhá fáze 1924-1928 měla celkem klidnější povahu, ale i tak přinesla určité úspěchy, minimálně co se týče jednání hornických organizací s těžaři. Ve třetím období mezi léty 1928 a 1932 se objevují nové požadavky a to hlavně na snížení propouštění a také na navýšení počtu pracovních hodin (ty totiž stále klesaly a tím pádem se zmenšovala mzda). Tato fáze vyvrcholila v roce 1932 velkou mosteckou generální stávkou, která oslovila i lidi z celé republiky a tím bylo přispěno k tak očekávaným změnám v zásobování a sociální stránce života horníků. Poslední fáze 1933 až 1938 se vyznačuje útlumem stávek. Ten byl zřejmě způsoben i značnou roztříštěností stávkového hnutí (Křivánek 1971: 29-39).

V samotném Záluží se meziválečné období vyznačovalo i dalšími znaky. Byla zde snaha o zlepšení situace poznamenané první světovou válkou. V roce 1923 začala výstavba nových hornických kolonií, protože

stávající objekty již nespĺňovaly požadavky na kapacitu, která se stále zvyšovala. Do roku 1930 pak v obci přibýlo několik důležitých objektů, jednalo se především o měšťanskou školu, sokolovnu a mateřskou školu. Významnou událostí bylo v roce 1928 zavedení autobusové linky do Záluží, které tak bylo propojeno s okolními obcemi. Konec dvacátých a třicátá léta pak byla ve znamení krize znamenající především nárůst nezaměstnanosti. Několik rodin se vystěhovalo za lepšími podmínkami do SSSR, zbytek nezaměstnaných ale zůstal. V roce 1933 zde bylo 110 nezaměstnaných, jimž byla příležitostně poskytována práce obcí. Jednalo se např. o obnovu vodovodního potrubí či stavbu obecního koupaliště (Hrabák 2009: 24-29).

Z období první republiky zbývá ještě vylíčit události roku 1938, které nakonec vyústily v zabrání Sudet Němci. V květnu toho roku se konaly komunální volby, z nichž většinou vyšla vítězně Henleinova SdP (zmíním alespoň zisk většiny mandátů jak v Mostě tak v Horním Litvínově). Nicméně v Záluží vyhrála Česká strana sociálně demokratická a dosadila na post starosty M. Vencla. Již za něj, zhruba v polovině června 1938 se slavnostně odhaloval na náměstí pomník T. G. Masaryka. Tato událost byla pro široké okolí velmi významná a tak se zde shromáždilo několik tisícovek lidí, aby byli svědky akce s jakýmsi vlasteneckým nádechem. Ovšem taková byla situace v Záluží. Jinde byla situace spíše nakloněna nacistům. V létě nabralo vše rychlý spád, když přijel na svou misi lord Runciman (nešťastně pro českou stranu do proněmeckého města Jirkova). Situace se ještě přiostrčila v září, kdy byl v Chebu zastřelen při nacistickém puči V. Tejček. Vláda byla obcemi žádána o vydání zákazu henleinovské strany. Jedinou odpovědí a zároveň poslední snahou o udržení oblasti pohraničí byla vojenská mobilizace 23. září, té se v oblasti mezi Mníškem a Klíny účastnili i zálužští záložáci. Ovšem vše vyšlo nazmar, když byla 30. září schválena Mnichovská dohoda a tím přešlo pohraničí pod Německo (tamtéž: 66-68).

4.3 Záluží během okupace

S příchodem nacistů do oblasti Mostecká se pojí nová vlna průmyslového rozvoje. Němci především chtěli těžit z bohatých zásob uhlí pro válečný a chemický průmysl. A bylo celkem jasně vidět, že plány mají už dopředu připravené: „Ještě v říjnových dnech roku 1938 zahájili ... v Záluží přípravné práce pro výstavbu chemického komplexu s výrobou produktů na uhelné bázi“ (Pokorná 1996: 90-91). Již 5. května 1939 proběhl slavnostní výkop K. Henleinem a tím tedy byla zahájena stavba podniku s názvem Sudetenländische Treibstoffwerke (tzv. hydrierwerke, hydrák), zkráceně STW (Hrabák 2009: 75). Podnik se stal součástí koncernu Hermann Göring Werke, který si podmanil i jiné významné průmyslové podniky na českém území, mj. i všechny uhelné doly na Mostecku (ty přešly pod dceřinou společností SUBAG- Sudetenländische Bergbau). Plány Němců týkající se rozvoje průmyslu v celém podkrušnohoří byly velkolepé a nestačila na ně zdejší pracovní síla. Nastalý problém se vyřešil záhy, protože novým zdrojem pracovníků byli váleční zajatci. Byla zde pro ně vybudována řada táborů. Ovšem zajatecké tábory nebyly na Mostecku jediné, byly zde ještě tábory pracovní (ať už pro dobrovolníky nebo nuceně pracující dělníky), pracovní-výchovné a tábory nucených prací (Lencová 2002: 66-67).

Útlak, který byl již od zabránění sudet Německem vyvíjen na zdejší české obyvatelstvo si poměrně brzy vynutil protireakci v podobě odboje. V Záluží tomu nebylo jinak. První významnou osobností ilegální odbojové činnosti byl Václav Janděčka. Jeho prvním jasně viditelným počinem bylo šíření protinacistických letáků den před slavnostním výkopem STW. Své působení rozšířil nejen o další obyvatele Záluží, ale také do okolních obcí. Vybudoval tak ilegální síť ležící mezi Teplicemi a Ervěnicemi. Tato síť byla poměrně početná, na některých jejích setkáních se shromáždilo až 300 lidí. Do své činnosti postupně zapojil nejen české občany, ale dokonce i německé antifašisty. Nakonec byl ale v červnu 1941 zatčen a v

únoru 1943 popraven. Po jeho smrti už se nikdy tak velká skupina neobnovila, působilo spíše více malých seskupení. Později ovšem došlo také ke vzniku velmi významných a vlivných skupin propojených mezi sebou, které mj. i pomáhaly zajatcům v táborech a na konci války se postaraly o to, aby nebyly případně zničeny chemické závody (Hrabák 2009: 76-80).

Velký zásah přinesla válka také pro společenský život zálužských Čechů. Lidé a obzvláště mladí byli zvyklí na víkendové zábavy ve zdejších hospodách, častá byla také divadelní představení spolku Thálie. Vše bylo ale omezeno nebo dokonce zakázáno (hlavně pokud se ukázal jakýsi vlastenecký charakter těchto činností). Negativní vliv se projevil i v oblasti sportu, zdejší fotbalový i hokejový klub musel značně omezit či rušit své zápasy. Utrpěl i nově obnovený orchestr (tamtéž: 82-83). A pokud jde o samotný život ve vesnici, ten se pro Čechy také nevyvíjel nejlépe. S budováním STW souviselo plno stavebních prací, jež zhoršovaly životní podmínky. Jak jsem již uvedla výše, nedostatek pracovních sil si vynutil radikální řešení v podobě zaměstnání zajatců, trestanců a dalších. Pro ně se stavěly tábory v Záluží ale i v obcích v blízkosti. Ovšem bylo zapotřebí i kvalifikovaných pracovníků z Německa, jim bylo určeno nově vznikající menší sídliště v Záluží (větší bylo v Horním Litvínově) (Lencová 2002: 67-71). Obyvatelé obce, jak je vidět, čelili mnohým nesnázím a nelehkým situacím. Dá se ale říci, že od doby, kdy Německo začalo prohrávat na válečných frontách, v lidech rostl optimismus a víra v obrat ve válce a tedy i v ukončení této utlačující nadvlády Němců.

Do roku 1944 se však naštěstí Záluží vyhýbala válka jako taková. Až 12. května 1944 se po předchozích průzkumných letech objevila na nebi spojenecká letadla a svrhla na Záluží a celé STW přes 1650 bomb (Hrabák 2009: 85). Při tomto náletu zahynulo v závodě i jeho okolí celkem 557 osob a přibližně stejný počet byl i raněných. Tak velká čísla jsou způsobena především tím, že málokdo bral poplach vážně a závod tak

všichni začali opouštět až ve chvíli dopadu prvních bomb. Po takovém selhání se rozhodlo o vybudování ochranných zařízení pro STW (jednalo se hlavně o zamlžovací systém, protiletdecké kryty a rozsáhlou síť protiletadlového dělostřelectva). A protože „Hydrák“ byl velmi významným zdrojem benzínu pro německou armádu, stal se častým cílem bombových útoků spojeneckých letadel. Nicméně k dalšímu ničujícímu náletu došlo až 16. ledna 1945, kdy byl velmi těžce poškozen celý závod a muselo dojít k rychlým úpravám, aby mohl být vůbec obnoven provoz. Ovšem přes veškerou snahu se to do konce války už nepodařilo v plném rozsahu (Lencová 2002: 66). Záluží se dotklo celkem 14 náletů, poslední z nich byl 5. března 1945. Škody byly obrovské, jak materiální, tak především na životech, zemřelo 197 zálužských obyvatel, desítky lidí byly zmrzačeny a větší část obce byla zničena (Hrabák 2009: 86).

Zbývá už jen zmínit poslední významnou událost okupace a války, tedy průběh osvobození v květnových dnech roku 1945. 5. května, po poslechu zpráv o povstání v Praze začaly akce ilegálních skupin. Bylo domluveno, že v pondělí 7. května jejich členové nepůjdou do práce a radši budou držet hlídky v obci a hlavně v „Hydráku“. Ten den už Němci prchali a Rudá armáda byla blízko. Ovšem přicházely zprávy, že Němci chtějí před svým odchodem závody zničit a tak bylo zapotřebí nějaké ochrany. Té se nakonec (i když zatím bez zbraní) ujali velmi dobře někteří členové ilegálních hnutí ze Záluží. Večer 8. května sovětské jednotky dorazily do závodu, ale jen pro benzín, ostrahy se ujaly až 14. května. Mezitím se už konaly schůze, na kterých se jednalo o obnově výroby a dalších náležitostech. Ještě zmíním, že v obci samotné se uskutečnila slavnost na počest osvobození, která snad jakoby i předznamenala následující poválečné nadšení v obnově Záluží (tamtéž: 88-92).

4.4 Obec v poválečném období

Po konci války stála před Národním výborem obce nelehká situace. Mnoho domů a jiných objektů bylo zbouráno či natolik narušeno bombardováním,⁸ že je již nebylo možné využívat. Zůstalo zde plno prázdných táborových domů, do kterých se ovšem nikdo stěhovat nechtěl. Samotná situace obyvatelstva byla neutěšená. Ze zhruba tisícovky lidí, jež uprchli před nacismem do vnitrozemí, se jich zpět vrátilo velmi málo. I za války se lidé stěhovali pryč, když se v roce 1940 likvidovala jedna ulice nebo i když Němci zabírali dané obytné prostory. Velký odliv lidí byl také spojen s odsunem Němců mezi léty 1945 a 1947. Ovšem vše bylo alespoň částečně nahrazeno příchodem brigádnických sil z celé Československé republiky, v roce 1950 jich zde bylo přes tisíc. Nepříjemností bylo samozřejmě i velmi zhoršené ovzduší. Kromě toho všeho zde stále byla otázka těžby, ta se totiž stále rozšiřovala a zásob uhlí v podzemí bylo mnoho (Hrabák 2009: 100). Bylo tedy zapotřebí vyřešit co s obcí, zda ji přesunout jinam či aspoň částečně obnovit a zachovat.

Samozřejmě, že těsně po válce byli lidé nadšení a snažili se ze všech sil o jakousi obrodu. Ovšem vedení obce muselo najít nějaké uspokojivé řešení všech problémů a tak se jednalo i o sloučení několika okolích obcí dohromady. Z toho nakonec nic nevzešlo. Až 4. května 1946 byl na jednání pozván i ředitel teď už Stalinových závodů a jasně řekl, že již existují plány na ústup zdejších obcí, včetně Záluží,⁹ těžbě. Po zveřejnění takové informace byla zřejmě jakákoliv větší snaha o obnovu obce paralyzována (tamtéž: 101). Přesto zde docházelo k určitým krokům vedoucím ke zkvalitnění života. Byly obnoveny obě české školy, dokonce byla zřízena jedna nová osmiletá škola a také samostatná střední škola.

⁸ Škody způsobené nálety na obytných domech byly vyčísleny na 10 500 000 Kčs, na dalších budovách to činilo jen o něco málo menší částku (MNV Záluží, Likvidace válečných škod, obnova 1949-1950, inv. č. 28, ev. j. 8).

⁹ Ovšem tyto prvotní plány na likvidaci obce do roku 1950 se nakonec neuskutečnily (MNV Záluží, Likvidace obce- demolice obce 1956, inv. č. 54, ev. j. 12).

Byla zahájena výstavba rychlodráhy mezi Mostem a Litvínovem vedoucí právě přes Záluží. A mimo jiné bylo také opraveno koupaliště oblíbené širokým okolím (tamtéž: 108).

Nakonec ale fáze naděje na zachování obce vzala za své v roce 1956, kdy bylo rozhodnuto o likvidaci severní části obce za účelem rozšíření těžby (jednalo se o činnost dolu Vítězný únor). Nutné bylo zorganizovat hladký průběh přesídlení obyvatel do nového bydlení. Celá akce pak byla rozdělena do dvou etap, první část lidí (ze západní části dané lokality) se měla přestěhovat do konce roku 1958. Jednalo se o obyvatele celkem 119 bytových jednotek. Druhá etapa přesídlení měla být ukončena ke 30. červnu 1959. Tentokrát se jednalo o přesun lidí z 92 bytových jednotek. Celkem tak ze Záluží odešlo 860 lidí. Dále tu ale stále zůstalo 1230 obyvatel v zachované části obce a k tomu ještě 1200 brigádníků v barácích u Stalinových závodů. Kromě přesunu obyvatel se také musela řešit infrastruktura a zásobování, protože s likvidací severní části obce se také pojilo zničení některých prodejen a jiných zařízení.¹⁰ Některé z těchto provozů se přesunuly do zbylé části obce a jiné se rušily bez náhrady (MNV Záluží, Likvidace obce- vysídlení obce 1957-1960, inv. č. 55, ev. j. 12).

Poslední rána pro obec přišla v prosinci 1970, kdy bylo rozhodnuto o její likvidaci. Tentokrát důvodem bylo rozšíření provozu Petrochemie za účelem rozvoje výroby plastických hmot a dalších chemických produktů (MNV Záluží, Likvidace obce- likvidační plán 1970, inv. č. 57, ev. j. 13). Tato zpráva ovšem nebyla žádným překvapením, vždyť už v roce 1966 byla zrušena zdejší základní škola (Hrabák 2009: 108). Navíc se dle vládního usnesení obec nacházela v hygienickém pásmu chemických závodů a bylo nutné ji zlikvidovat. Nakonec byly plány na likvidaci obce

---

¹⁰ Prodejna masa a masných výrobků, obuvnictví, ovoce a zelenina, prodejna drogerie, papíru a hraček, sběrna obuvi, tabák a vyvařující provozovna. Také šlo o veřejnou knihovnu, požární zbrojnici, poradnu pro matku a dítě a koupaliště (MNV Záluží, Likvidace obce- vysídlení obce 1957-1960, inv. č. 55, ev. j. 12).

rozděleny do dvou etap. 1. etapa se konala v roce 1971 (říjen a listopad) a přestěhováno při ní mělo být 129 rodin. A v roce 1973 probíhala 2. etapa přesídlování, která se týkala obyvatel 101 bytových jednotek (MNV Záluží, Likvidace obce- úplné projektové řešení+likvidace obytných domů I. etapa 1971, inv. č. 58, ev. j. 13).

5 ZÁVĚRY KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU

5.1 Podoba kvalitativního výzkumu

Nejvhodnější podoba výzkumu potřebného pro plné popsání daného problému v mé práci a zároveň ta, kterou jsem využila, je kvalitativní. Cílem stanovené podoby výzkumu je především hluboké porozumění fenoménu, jemuž se věnujeme. Z porozumění také plyne následné stanovení závěrů platných v proběhlé studii. Nejedná se tedy o práci s předem stanovenými hypotézami, které má výzkumník za úkol buď potvrdit či vyvrátit.

Definicí kvalitativního výzkumu existuje mnoho. Uvedu nejprve příklad negativního vymezení od Glasera a Corbinové: „... jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických metod nebo jiných způsobů kvantifikace“ (cit. Glaser, Corbinová dle Hendl 2005: 50). Tato definice je ovšem nedostačující a často bývá i kritizována za svou představu o vyloučení statistických metod a čísel. Proto zde uvedu ještě i propracovanější a komplexnější vymezení. Metodolog Creswell mluví o kvalitativním výzkumu takto: „Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“ (cit. Creswell dle Hendl 2005: 50).

Kromě definic zde uvedu i základní charakteristické znaky kvalitativního výzkumu. Jedna se především o:

1. Cíl výzkumu – jak jsem již uvedla výše, kvalitativní výzkum se nesnaží ověřovat žádné předem dané hypotézy (Disman 2000: 286).
2. Redukci informace – kvalitativní výzkumník o málo jedincích zjišťuje poměrně velký a detailní souhrn informací, které se ale posléze nesnaží aplikovat na populaci, protože to je velmi problematické (tamtéž).
3. Transformaci informací – u kvalitativního výzkumu je důležitá validita a na reliabilitu už se tak vysoké požadavky nekladou (tamtéž: 287).
4. Logiku výzkumu – v kvalitativním výzkumu je používána indukce, kdy od počátečního sběru dat výzkumník pokračuje směrem k formulaci nových teorií (tamtéž).

Důležité jsou také složky výzkumu, které jsou v případě kvalitativních metod následující. První jsou údaje, jenž může výzkumník nejčastěji získat prostřednictvím rozhovorů a pozorování. Druhou složkou jsou cesty, kterými lze dojít k závěrům či teoriím. Poslední složkou jsou písemné a ústní zprávy o výzkumu. Jejich forma může nabývat mnoha podob a závisí také na povaze samotného výzkumu a z něho vycházejících závěrů (Strauss, Corbinová 1999: 12).

V mém výzkumu se sběr dat odehrával na základě semistrukturovaných (nestandardizovaných) rozhovorů,¹¹ které se vyznačují tím, že dopředu nejsou stanoveny přesně všechny otázky. Jedná se tak o rozhovor s danými tématy, na něž ovšem každý informátor

---

¹¹ Další často užívané techniky sběru dat jsou hlavně zúčastněné pozorování a analýza osobních dokumentů (Disman 2000: 298). Ty jsem ovšem k mému výzkumu nevyužila z důvodu nemožnosti realizace.

odpovídá odlišně a tak se každý také ubírá jiným směrem. Výzkum pak plně závisí na znalostech, zkušenostech a pocitech zkoumaných osob a výzkumník se pouze snaží najít významné struktury ze všech informací, jež mu byly poskytnuty (Disman 2000: 290). Při rozhovorech, jenž jsem vedla, se ukázalo, že jejich spád je poměrně podobný. Ještě více to platilo u lidí přibližně stejného věku. Také se ukázalo, že témata a způsob, jakým je lidé rozebírali, byl stejný či obdobný, ať už se jednalo o obyvatele vystěhované v první či druhé vlně.

Své prvotní informanty jsem si našla na loňském zářijovém setkání Zálužáků, o němž se ještě zmíním později. Zde jsem si tedy domluvila několik prvních rozhovorů. Poté přibyli další lidé hlavně díky mé babičce, která sama ze Záluží pochází a zná v podstatě všechny dnes žijící Zálužáky, minimálně tedy ty, co žijí v dostatečné blízkosti. A nakonec na několik málo posledních informantů jsem dostala kontakt při jednom ze svých interview. Vše, co mi bylo řečeno, jsem po předchozím souhlasu nahrávala na diktafon. Tyto nahrávky jsem posléze přepsala do počítače a zvýraznila jsem pro mě důležité části. Ke všem rozhovorům jsem měla připravená témata, u kterých jsem předpokládala, že mi pomůžou dojít k vytyčeným cílům této práce. Jednalo se především o témata z historie obce, vzpomínky na dětství či mládí informantů, sousedské vztahy v Záluží, samotné stěhování a dojmy z něj plynoucí a v neposlední řadě také život po přesídlení (zahrnula jsem do této části jak samotné změny v životě informanta tak snahy o zachování původní sociální struktury).

5.2 Pohledy na počátky vysídlování

Vzhledem k tomu, že Záluží bylo postupně opouštěno obyvateli v minimálně třech různých vlnách, nechci zde mluvit o počátku vysídlování jako takovém, ale spíše se chci zaměřit na začátek vysídlování v každé dané vlně. Bude mě tedy zajímat, jak obyvatelé reagovali na zprávy o stěhování, co samotnému aktu přesídlení předcházelo a jaký názor na

vzniklou situaci lidé měli. Samozřejmě se budu věnovat pouze přesídlení nedobrovolnému, nebudu sem tedy zahrnovat poměrně velký počet obyvatel, jež odešli těsně před okupací do vnitrozemí.

První nucenou migrací tedy bylo za války stěhování lidí z celkem 32 hornických rodinných domků a baráčků v jihovýchodní části obce (Hrabák 2009: 107). Domy byly zbourány v roce 1940 za účelem stavby „Hydráku“ a vzhledem k tomu, že se Němci pouze snažili dostat volnou plochu na svou stavbu, neřešili nově vzniklou situaci všech lidí, kteří se náhle ocitli bez střechy nad hlavou. Jasným dokladem je následující svědectví: *„A oni se pak nestarali kam kdo. Najděte si byt, my vás vystěhujeme tady odtud. Dostali jsme dekret, deklarovanej tím, že do konce pololetí roku 1940 musíme zmizet z baráku, za půl roku se to zbouralo a nebyla šance.“* (cit. M. H.). Zde je naprosto příznačný doklad skutečnosti, jak se za nacistického totalitního režimu přistupovalo k těmto, poměrně citlivým otázkám, minimálně co se Čechů týkalo. Reakce lidí nejen, že nikoho z administrativy nezajímala, ale ani na ní nechtěli odpovídat, protože názor Čechů se v potaz nebral. V takovém případě přesídlení šlo, spíše bych řekla, o zabavení obydlí a fáze nalezení nového bydlení již nebyla v rukou úřadů, ale samotných o domov připravených lidí, tak jak je to vidět v tomto případě: *„Když nás vyhnali z toho baráku a zbourali ho tak jsme se nastěhovali do jednoho baráku, do pronájmu, kterej byl zrovna k mání, v Záluží do truhlárny.“* (cit. M. H.). Nebyly zde žádné volné byty nebo aspoň prostory, které by byly určeny k nastěhování. Lidé prostě byli nuceni se přestěhovat na první místo, které v danou chvíli našli. Takovým přístupem se také vlna vysídlení z dob okupace radikálně liší od dvou pozdějších.

Velmi krátce jen zmíním, že za nucenou migraci ovšem považuji i odsun Němců mezi léty 1945 až 1947. Ovšem charakter tohoto přesídlení a osoby, kterých se týkal, dle mého názoru nekorespondují s mým výzkumem a s požadavky práce, i když zálužští Němci již prošli organizovaným odsunem s přesnými daty postihujícími jejich odchod.

Ve druhé polovině 50. let se už odehrál mnohem více administrativně propracovanější přesun obyvatelstva do okolí, než jaký byl za války. Navíc byl pro snadnější zorganizování a méně komplikovaný přesun rozdělen do dvou etap. O tom, že tentokrát šlo o velmi promyšleně naplánovanou akci, jsem se přesvědčila při části mého výzkumu, která probíhala v archivu (MNV Záluží, Likvidace obce- demolice obce 1956, inv. č. 54, ev. j. 12; MNV Záluží, Likvidace obce- vysídlení obce 1957-1960, inv. č. 55, ev. j. 12). Existují zde totiž poměrně podrobné záznamy o celé akci. Jednalo se o přesun celkem 860 lidí, pro něž bylo nutné najít vhodné byty na přestěhování a zároveň zachovat určitou životní úroveň ve zbývajících obcích i po likvidaci jedné její části. Vzhledem k tomu, že občané už od roku 1946 byli připravováni na fakt, že obec ustoupí těžbě uhlí, kterého zde byly ještě dost značné zásoby,¹² nebyli konečným rozhodnutím o likvidaci severní části Záluží tolik překvapeni. Ovšem reakce mohly být i tak různé. Někteří lidé se těšili do nových bytů, některým se nelíbila představa, že opustí svůj domov.

Dle mého názoru a soudě dle některých výpovědí poměrně významnou roli v reakci sehrál hlavně věk a jakýsi pocit „zakořenění“ v obci: *„Tak ta nostalgie tam, sentiment určitě hrál svoji roli.“* (cit. K. Š.). Dá se tedy nejspíš říct, že starší občané nebyli s tímto rozhodnutím spokojeni. Nejen, že v Záluží strávili celý svůj život, ale především byli zvyklí na jejich dosavadní způsob života, který byl od městského, jenž je čekal, radikálně odlišný. Dalším faktorem, který přispěl k neoblíbenosti stěhování u starších lidí, byly zajisté peníze, často by totiž starší lidé ze svých důchodů nezvládli platit nájem za byt v novostavbě a ještě mít peníze na své každodenní potřeby.

Jiný přístup byl zajisté u rodin s malými dětmi nebo u zatím bezdětných mladých párů. Ti se především těšili na lepší bydlení s

---

¹² Byl tu předpoklad, že pod Zálužím je stále ještě zásoba uhlí o hmotnosti 1732000 t, která by se měla vytěžít až v roce 1969 (MNV Záluží, Likvidace obce- vysídlení obce 1957-1960, inv. č. 55, ev. j. 12).

mnohem vyspělejšími sociálními zařízeními, než bylo v Záluží. Dokladem je úryvek z jednoho rozhovoru: *„To je jasné, že pro nás to byla výhoda, záchod hlavně v baráku, teplá, studená voda. To bylo, to v Záluží nebylo, tam jsi musela topit a pořád musel bejt nějaký větší hrnec na kamnech, aby tam byla buď teplá nebo aspoň vlažná voda. No tady to nebylo zapotřebí, tady jsi otevřela kohoutek a ono to teklo.“* (cit. J. D.).

Obec si byla velmi dobře vědoma, jak náročný úkol před ní stál a také navíc znala příklady přesídlování z okolních obcí. Jako vzor Záluží posloužily Ervěnice, kde byl přesun velmi dobře zorganizován a naopak se chtěli vyvarovat chyb, které vznikly při stěhování obyvatel z nedalekého Dolního Litvínova (zde se jednalo především o nezařízení včasného vystěhování do náhradních bytů) (MNV Záluží, Likvidace obce- vysídlení obce 1957-1960, inv. č. 55, ev. j. 12). Tak byla určena v roce 1958 koordináční komise. Jedním z jejích nejdůležitějších úkolů bylo vedení pohovorů s lidmi, jež měli být vystěhováni. Pohovory měly především komisi informovat o tom, jaké mají občané přání a požadavky na své budoucí bydlení. Velmi překvapivý závěr vzešlý z rozhovorů byl, že více než polovina rodin stála o náhradní byt v Litvínově (nebo aspoň v litvínovském okrese). Ovšem volné byty byly hlavně zajišťovány na novém sídlišti v Mostě na Podžatecké a tak muselo dojít k určitým směnám bytů. Jen ještě doplním, že přání bydlet v nové mostecké zástavbě vyslovilo z 211 stěhovaných rodin pouhých 47, v Záluží chtělo zůstat celých 28 rodin. Hlavní důvod uvedený u naprosté většiny lidí, kteří chtěli byt v Litvínově či jeho okolí, byl, že zde pracují. Často se také uvádělo, že zde mají rodinné příslušníky nebo zdejší příhodnější hygienické podmínky ovzduší (v novém mosteckém sídlišti je díky vzdušným proudům z Chemických závodů často velmi zhoršené ovzduší) či možnost pořídit si tu vlastní zahrádku, na níž byli v podstatě všichni ze Záluží zvyklí (tamtéž).

Kromě těchto požadavků se lidé vyjadřovali i k vlastním bytům, k jejich dispozicím. Mohli si totiž vybrat i velikost svého budoucího bytu.

Téměř polovina chtěla byt se třemi místnostmi (tedy klasické 1:2), ve větší míře také stáli o dvoupokojový byt a jen poměrně malá část si přála pokoje čtyři. Navíc si také někteří občané přáli, aby se při dělbě bytů přihlíželo k současným sousedským vztahům ze Záluží. Chtěli bydlet v blízkosti svých známých či příbuzných, ať už to bylo z důvodu nepřerušování vazeb či kvůli nutnosti péče o své rodiče či prarodiče (tamtéž).

Někdy se plnění všech přání mohlo stát nelehkým úkolem. Požadavky vypadaly např. takto: „Jos. Brychtová- 68 r.- by chtěla bydlet blízko A. Hofmanové, která jí pere a pomáhá – chce však do Litvínova, do Mostu odmítá“ (MNV Záluží, Likvidace obce- vysídlení obce 1957-1960, inv. č. 55, ev. j. 12), přičemž paní Brychtová dle záznamů chce bydlet v garsoniére a paní Hofmanová s manželem ve dvoupokojovém bytě (tamtéž). Já sama jsem se při svém výzkumu také setkala s podobným případem: *„To tenkrát moji rodiče, dali si takovou podmínku, že jako děda, protože už byl poměrně starej, mu bylo přes osmdesát, tak se starala o něj, moje maminka se o něj starala. Že mu vařila, prala a tohle. No tak ten byl s náma v baráku.“* (cit. J. D.).

Co se týče samotného výběru a přerozdělení bytů v praxi, vše zařizoval samotný důl Vítězný únor, kvůli jehož činnosti celá situace nastala. K tomu účelu byli určeni speciální úředníci, kteří tu byli jaksí k dispozici všem lidem, jichž se přesun týkal. Mohlo se také často stávat, že se úředníci znali s jim přidělenými rodinami, což mohlo být velkou výhodou při výběru bytu. Takové využívání znalostí lidí se pak odráželo na následné spokojenosti vystěhovalých. Ti pak totiž měli pocit, že se na celém procesu podíleli a i když byl přesun jako takový nucený, nemusel mít tak velké důsledky na jejich život, když si alespoň mohli vybrat své budoucí bydliště. A samozřejmě mohli také ovlivnit zachování původních sousedských vztahů. I o mechanismu přidělování bytů jsem se něco málo dozvěděla při mých rozhovorech: *„No a tak tam byli takový úředníci ... ti*

se starali o tyhle ty lidi, který se měli vystěhovat, no a nabízeli jim různý baráky, jako nám. Tenkrát ten náš soused, co jsme bydleli, tak ten se znal s tou naší úřednicí, co byla u nás na šachtě. Tak ta mu jednou řekla, pojed' se mnou, podíváš se, ve kterým tom baráku by jste chtěli bydlet. No a on vybral tenhle ten. A vybral dobře, protože my máme krásnej barák.“ (cit. Z. N.).

Poslední a definitivní vlna vysídlení přišla na počátku 70. let. Dětila se stejně jako v 50. letech na 2 etapy, což opět znamenalo určité zabezpečení zbytku obce, o něž muselo být včas postaráno. Celkem bylo vystěhováno posledních 230 rodin. I tentokrát se o likvidaci obce vědělo dopředu a opět tedy nikoho konečné rozhodnutí nemohlo překvapit. Jen postoj lidí už nebyl tolik heterogenní, spíše už byli všichni smíření s přesunem a řekla bych, že značná část se již do nových domovů těšila. Důvod, proč k takovému obratu v myšlení lidí došlo, je myslím celkem zřejmý. Záluží už jednoznačně nebylo takové, jaké bývalo dřív, mnoho lidí již odešlo, mnoho lidí zemřelo. Díky Chemickým závodům se také radikálně zhoršilo zdejší ovzduší. A toto všechno lidé velmi intenzivně vnímali: „*Musíte taky koukat na ty podmínky. Když už nejsou takový, tam nebyl žádný spojovací článek. ... Určité pohoršení, přišli sem cikáni, rozumíte, jo? Kriminalita, škola už nebyla na takový úrovni. To všechno sehrálo obrovskou roli, takže nakonec pro některé lidi to bylo vysvobození, že odešli z toho prostředí. A potom i ty klimatické podmínky se strašně zhoršily tady. Ty smrady, mlhy těžký. ... Tak a to všechno přispívalo k tomu, že ty lidi byli rádi, že nakonec odešli.“ (cit. M. H.).*

Stejně jako na konci padesátých let i tentokrát nejvíce stěhování zasáhlo starší občany. V tomto případě se mu navíc dostalo značné pozornosti ze strany obce. Řešily se především problémy, které by mohly vzniknout u starších ovdovělých žen s malým důchodem nebo u lidí s nějakými zdravotními komplikacemi, kvůli nimž by v brzké době mohli potřebovat pečovatelskou službu. Takovým lidem bylo nakonec vyčleněno

16 bytů v ubytovnách v Litvínově, kde k sobě měli blízko, takže si mohli vzájemně pomáhat a zároveň nemuseli žít osamoceni (MNV Záluží, Dodatek ke kronice obce 1971, inv. č. 2, ev. j. 2).

Vše probíhalo podobně, jako přibližně před 12 lety. Opět se obec snažila zachytit nároky svých občanů a k tomu účelu byl proveden výzkum, který opět „překvapil“ svými výsledky. Většina lidí se ze stejných důvodů jako minule zase hlásila spíše k Litvínovu a jeho okolí, i když shodně jako v padesátých letech se i teď počítalo s náhradními byty spíše v Mostě. Celkem se i s náhradami a rezervními byty počítalo se zajištěním 245 bytových jednotek. Přičemž na Litvínov a okolí připadla naprostá většina, 221 bytů a zbylých 24 pak bylo v již nově postaveném Mostě. Lidé znovu vznášeli i své požadavky na velikost bytu. Výběr dispozic bytu byl tentokrát rozvrstven rovnoměrně, nejvíce lidí stále chtělo tři pokoje, o dvoupokojový a čtyřpokojový byt pak stál menší počet lidí, na rozdíl od minulého průzkumu byl ovšem celkem vyrovnaný. Také se zjišťovala očekávání na kategorie bytů. Většinou lidé nestáli přímo o první kategorii, hlavně z finančních důvodů. Ovšem nakonec ji stejně většina přijala. Byty druhé a třetí kategorie byly zajišťovány také. Byly přiděleny rodinám, u nichž se při výzkumu zjistila „nedbalost základních požadavků hygieny nebo zásad socialistického soužití“ (MNV Záluží, Likvidace obce-likvidační plán 1970, inv. č. 57, ev. j. 13). Jednalo se celkem o 20 rodin. Mimo starosti o zabezpečení občanů a jejich obydlí ještě připadla na obec povinnost zajistit hladký průběh školní docházky malých dětí, protože škola se bourala již v létě 1971 a dále tak musela být zřízena přeprava žáků do školy v Horním Litvínově. Ovšem i toho se vedení obce ujalo velmi dobře a problém byl vyřešen vysláním autobusu (tamtéž).

Všeobecně se byty opětovně hledaly pro skupiny lidí. Tentokrát byly po uskutečnění výzkumu a zjištění požadavků občanů v Litvínově připravovány celé výstavby, do nichž se měly přesouvat poměrně velké počty lidí ze Záluží, šlo hlavně o zachování původních vazeb ze Záluží

(MNV Záluží, Likvidace obce- úplné projektové řešení+likvidace obytných domů I. etapa, inv. č. 58, ev. j. 13). Setkala jsem se s tím, že takový systém měl celkem úspěch: „*No ono to bylo hezký, že jsme věděli, že tam nebudem bydlet s těma cizejma. Nebo aspoň, že nás tam bude víc. Přeci jenom, navazovat úplně novými známosti by bylo těžký. Ale takhle jsme pořád bydleli v baráku s lidma, co jsme znali ze Záluží, co už vlastně byli naši sousedi.*“ (cit. J. D.).

Na závěr bych pouze chtěla dodat, že jak vedení obce, tak vedení daných podniků stojících za postupnou likvidací obce (důl Vítězný únor, Chemické závody) se snažilo přesun lidem co nejvíce přiblížit. Dokladem zodpovědné přípravy jsou zajisté všechny kroky, které byly v tomto případě vykonány. Ať už se jedná o starost o přání obyvatel směrem ke svému budoucímu obydlí, dobře vypracovaný harmonogram veškerého přesunu nebo i dostatečnou informovanost občanů (MNV Záluží, Likvidace obce- vysídlení obce 1957-1960, inv. č. 55, ev. j. 12; MNV Záluží, Likvidace obce- úplné projektové řešení+likvidace obytných domů I. etapa, inv. č. 58, ev. j. 13).

5.3 Průběh přesunu obyvatelstva

Na základě toho, co jsem popsala výše a co se týká vystěhování obyvatel Záluží v 50. a 70. letech do okolí, je celkem jasné, že průběh samotného přesunu byl dopředu velmi dobře připraven. Lidem byly předloženy v obou etapách harmonogramy stěhování, byly jim dopředu zaslány dopisy s datem jejich přesunu. Byly zajištěny vozy na přestěhování veškerého nábytku a zařízení. S nadsázkou se dá říct, že lidé měli vše zařízeno a nemuseli se starat o nic. Ovšem kromě samotného zabalení věcí a přípravy na cestu, na ně čekal úkol lidsky mnohem těžší.

Loučení s domovem nedokázal každý jen tak přejít. Pro některé to byl velmi stresující zážitek. Řekla bych, že touto skupinou byli především starší lidé, kteří v Záluží museli zanechat veškeré své vzpomínky. Ovšem takoví lidé jsou již většinou dávno po smrti a tak jsem se o jejich pocitech a dojmech bohužel při mých rozhovorech nemohla doslechnout přímo, ale jen zprostředkovaně z úst jejich dětí či vnoučat: *„To víte, náš děda, ten se do nového baráku vůbec netěšil. My když jsme mu přišli připravit věci na stěhování, tak jen seděl u okna a koukal ven a myslím, že to pro něj byly jedny z nejtěžších chvilích v životě. A že ten už toho v životě zažil.“* (cit. E. M.).

Kromě nostalgie a pocitu ztráty domova se už jiné nástrahy pro vystěhované lidi neobjevovaly. Často se stěhovali s rodinou, známými, přáteli či sousedy do stejného domu nebo dokonce stejného vchodu a mohli tedy mít stále pocit jakéhosi domova, i když už vypadal jinak a byl na jiném místě. A navíc toto místo ani nebylo tak moc vzdálené od jejich původního bydlení, vždyť do Litvínova i do Mostu je to ze Záluží jen pár kilometrů. Nikdo nemusel měnit kvůli stěhování práci, dokonce někteří lidé teď měli do zaměstnání blíž. Ale i přes všechny poměrně velké výhody vystěhování se nedá říct, že by většina lidí myšlenku na ztrátu něčeho jim tak cenného, jako je jejich domov, vzali jako pro jejich život prospěšnou či dobrou. Pořád se dá říct, že vystěhování byla velká změna, velký zásah do jejich života a pořád bylo dost lidí, kteří by nejradši něco takového nepodstupovali: *„Ale rozhodně si myslím, že kdyby nebylo to. Ono to bylo prostě nutný, že jsi se musela vystěhovat. A kdyby to nebylo nucený, tak určitě taková polovina těch lidí by se ze Záluží nikdy nestěhovala, protože tam byli zabydlený. No a měli to prostě svoje. ... Já jsem třeba zrovna jeden z nich, kterej by se sem nestěhoval.“* (cit. V. V.).

5.4 Život obyvatel Záluží po poslední fázi přesídlení

Po definitivní likvidaci obce už tedy mohli všichni její bývalí obyvatelé, všichni Zálužáci, jen vzpomínat na svůj starý život a na hezké i ošklivější zážitky spojené se Zálužím, ať už v něm strávili celý život nebo jen část. Samozřejmě, že když bydleli blízko svých známých, mohli přemýšlet nad starými časy s nimi. Ovšem protože Zálužáci cítili (jak se potvrdilo v téměř všech mých rozhovorech), že vztahy v jejich bývalé obci vždy byly vřelé a většinou více než jen čistě sousedské, jak to znají lidé dnes (*„... většinou se lidi dobře znali, jeden s druhým a takový domácí, jo? Žádný jeden proti druhému, nějaký podrazy nebo tak.“* (cit. J. P.)), bylo jim jasné, že jen u toho nezůstane. A taky nezůstalo. Řekla bych, že podstatnou (alespoň v symbolickém smyslu slova) částí života všech Zálužáků se stalo právě jejich setkávání. Otázkou pak zůstává, jak velkou roli v tak silné nově vytvořené tradici hrála ona nostalgie po starých dobrých časech, která zasáhla obyvatele obce po jejich vystěhování.

Již v roce 1962 (tedy celých 11 let před tím, než se ze Záluží vystěhovaly poslední rodiny) se konalo první setkání Zálužáků. Bylo to zásluhou paní Marie Zublové, která nápad uspořádat takovou sešlost dostala jako první. Původně šlo spíše než o setkání bývalých obyvatel obce, o setkání s učiteli, kteří se v Záluží těšili velké oblíbenosti u svých žáků a tak se zde shromáždilo poměrně dost lidí. A zájem byl i nadále obrovský. Takže další sraz se opakoval v roce 1964 a další o dva roky později. A to už se z něj stala pravidelná akce, na níž se s radostí přišlo podívat celkem značné množství lidí. Tak tedy vznikla nová tradice opakující se ve dvouletých cyklech. Vznikl dokonce i přípravný výbor na organizaci těchto srazů, vždyť zajistit prostory, občerstvení a zábavu pro bývalé občany, jejich rodinné příslušníky či přátele obce, což dohromady čítalo stovky, ale třeba až přes tisíc lidí, nebyl vůbec lehký úkol (Hrabák 2009: 102). A nejenom to. Komise rozesílala také pozvánky, jak do České republiky, tak ale i do zahraničí. Někteří Zálužáci nebo jejich potomci totiž

dodnes bydlí v Německu (ať už se jedná o Čechy, kteří se sem přestěhovali nebo o Němce odsunuté po válce), jiní v Rakousku, někteří dokonce ve Francii či ve Skandinávských zemích. První setkání probíhala ještě ve starém Mostě, v budově zvané Repre, která byla ovšem záhy zbourána, ale ani to Zálužáky neodradilo. Pokaždé hledal výbor prostory vyhovující počtu lidí a také nějaké úrovni. A nakonec se našel vhodný sál v kulturním domě Citadela v Litvínově, kde se vše koná až do dnešních dnů. I když už setkání samozřejmě nejsou jako dříve, už i přípravná komise se změnila (informant J. D.).

To, jak do charakteru tradice zasáhl zub času, vnímají značným způsobem i samotní Zálužáci. Vždyť, kdo by si nevšiml postupného ubývání lidí. Ne, že by se vytratil zájem, ale lidé odcházejí a o to jsou dnešní setkání smutnější: *„Je to, už je to až bych řekl smutný, víte? ... Ta Citadela dříve byla nabouchnutá těmi původními obyvateli. Bohužel po těch třiceti nebo kolika letech už to všechno mizí. Za prvé jako ty lidi mnohonásobně zestárli, rozumíte? Ta kvadratura toho nárůstu věkového byla taková, že mnoho lidí prostě zemřelo, přirozeně, vždyť to má logiku.“* (cit. M. H.). Ale to stále nic nemění na tom, že lidé se na tato setkání těší, těší se až si se svými spolužáky zavzpomínají na školní léta, těší se, až budou mít ten pocit, že jejich život nebyl tak dramaticky vyrván ze svého prostředí a že nebyly zpřetrhány vazby, které v Záluží měli. I když ví, že to všechno je už jen dávnou vzpomínkou: *„Já to budu brát třeba jako, co byli moji spolužáci, moji kamarádi. Tak všichni se vždycky strašně moc rádi vídáváme. No a vedou se takový vzpomínky, akorát že nic jiného nemůže být.“* (cit. V. B.). Další důležitou věcí, jenž si zde také všichni moc rádi připomínají je sounáležitost, jejich blízkost. Všichni si jsou moc dobře vědomi, že jsou ze Záluží a nikdo se za to nestydí, ba právě naopak: *„... takovou tu pýchu, já jsem Zálužák, tak to si myslím, aspoň já byl a i moji kamarádi jsme byli takový, prostě když jsme někde byli a byla nějaká ta debata, tak jsme se vždycky hrdě k tomu Záluží hlásili. Protože to Záluží*

během té první, před tou válkou, během té první republiky, lidi byli hrdý, že jsou ze Záluží. Říkali si: Já jsem Zálužák. A kór mi, který jsme se v Záluží narodili, že jo? Tak my jsme kór na to byli takový jako pyšný.“ (cit. J. D.).

Pokud bych se měla ještě vyjádřit k normálnímu životu, tak jak ho vystěhovalí Zálužáci vedli ve svých nových domovech, musela bych říct, že po čase bydlení v novém už si nikdo přímo nestěžoval. Samozřejmě lidé litovali, že již nebydlí ve svém bytě v domě, na který mají pěkné vzpomínky. Ale vzhledem k tomu, že netrpěli ničím jiným, poměrně rychle si zvykli na život nový. Někomu adaptace trvala krátce, někomu déle, ale zpátky už by se zřejmě nikdo nevracel: *„No já myslím, že i když jsem nerada Záluží opouštěla, po těch všech letech už bych se snad ani vracet nechtěla. Jo, lidi, moje kamarádky ze Záluží vídávám ráda, ale ono už je to dneska všechno jiný. Tady je to takový pohodlnější. A taky jsme všichni zestárli a na nějaký ty zábavy, tancovačky co se dřívávejč chodilo už taky není tolik sil. Vzpomínám ale ráda.“ (cit. Z. G.).*

Co se týče nového života v novém městě, byl velmi ovlivněn zachováním sociálních struktur takových, jaké byly i v Záluží, čímž se vyřešilo plno problémů, které mohly případně vzniknout. Samozřejmě, že sousedské vztahy se postupně také změnily, ale to mohlo být způsobeno i jinými faktory, než je změna bydliště. Vždyť i poslední citovaná ukázka z rozhovoru je jasným dokladem. Lidé stárli, už se nepotkávali v oblíbených lokálech na zábavách. Přibyli jim jiné starosti a najednou nebyl čas na utužování vztahů, i když by si to třeba i přáli. Ale stále je pojilo významné pouto, na které byli hrdí, stále byli Zálužáci.

5.5 Antropologický pohled na proces vysídlení Záluží

V této části bych chtěla aplikovat teoretické poznatky, jenž jsem nastínila v počátku práce, na konkrétní případ Záluží. Předpokládám, že

vzhledem k podobě vysídlení obce se závěry budou nejspíše lišit. Hlavním důvodem bude dle mého názoru charakterová rozdílnost od jiných světových nucených migrací (na jejichž základě vznikla literatura použitá k nastínění problematiky migrace v počáteční kapitole), které se vyznačují mnohem větší lhostejností, někdy i záměrnou, k přesídlovaným lidem.

První tezí, kterou bych chtěla aplikovat, jsou čtyři fáze přesídlovacího procesu stanovené Colsonovou a Scudderem (Colson, Scudder 1982: 274-275). Podle nich existují čtyři fáze, jenž ovšem nejsou dosažitelné pro všechny. Příklad Záluží a jejich obyvatel je dle mého názoru příkladem prošlým všemi fázemi. Počáteční a fáze přechodu je společná všem přesídlencům a tudíž je naprosto zřejmé, že proběhla i u mnou sledovaného vysídlení. Ovšem konec fáze přesunu je již náznakem skutečnosti, že i následující fáze proběhnou, což je způsobeno především tím, že Zálužáci nemuseli hledat žádnou novou identitu a vybojovat si své místo v již existující skupině se svými zavedenými kulturními hodnotami. Nevznikaly zde tedy ani žádné rozpory, ty by totiž v daném případě byly zbytečné. Třetí fáze, fáze potencionálního vývoje, nastala poměrně záhy po přesídlení a řekla bych, že bez větších problémů. Původní strategie si našly své místo i na novém působišti. To je zde dáno především geografickou i kulturní blízkostí skupin původních a nově příchozích. Čtvrtá fáze začlenění proběhla také úspěšně, vždyť Zálužáci dnes žijí stejným způsobem jako ostatní lidé okolo nich a nijak svým chováním či svými zvyky nevybočují.

Dále se budu věnovat ztrátám plynoucím z vystěhování, tak jak je stanovil a definoval M. Cernea (Cernea 1996: 21-22). Vzhledem k faktu, že právě toto téma je v jeho podání zaměřené na nucenou migraci v extrémních podmínkách rozvojových zemí, není moc shod s případem Záluží. Co ale souhlasí, je jednoznačně ztráta půdy. Ta byla lidem sebrána a vzhledem k tomu, že byli přemístěni z maloměstských poměrů

převážně do nových sídlišť či jiných zástaveb, byla změna poměrně radikální. Ale i zde se našlo poměrně rychlé a odpovídající řešení. Na několika místech za městem se nacházely volné parcely na zřízení zahrádek a tak mohli lidé dále pokračovat v činnostech (alespoň v některých), které dělali i v Záluží, protože již měli k dispozici svou půdu (MNV Záluží, Likvidace obce – vysídlení obce 1957-1960, inv. č. 55, ev. j. 12). O bezdomovectví ve smyslu ztráty domova se v tomto případě nedá hovořit, resp. pouze ve smyslu, že lidé přišli o Záluží jako o symbolický a kulturní prostor. A ten ničím nahrazen nebyl a ani nemohl být. Další ze ztrát z Cerneova seznamu už se na Zálužáky aplikovat nedá.

Co se týče strategií chování a sociálních struktur po přestěhování, ty zmíním na dalších řádcích. Samozřejmě, že strategie nelze nějak zobecnit, protože se člověk od člověka liší. Ovšem můžeme rozlišit nějaké základní vzorce a ty se také odvíjejí od postoje jednotlivců k samotnému Záluží. Jedni již v Záluží neviděli žádnou budoucnost, obec dle nich neměla žádnou přijatelnou perspektivu (i za předpokladu, že nakonec nedojde k její likvidaci), ti brali odchod na jiné místo jako možnost přejít na lepší místo, zlepšit svou životní úroveň, což se ale také stalo. U nich tedy bylo jasné, že v novém bydlišti zakotví poměrně rychle a že se plně přizpůsobí všemu novému (informanti M. H., J. P.). Na druhé straně, zde byli lidé, kteří by byli rádi, kdyby obec byla zachována, nebourala se a oni v ní mohli i nadále žít. U nich mohlo po přestěhování dojít k tomu, že se snažili zachovat si co nejvíce ze svého původního života. Chovali se jako dříve. Patrné to bylo především u lidí, jenž se museli vystěhovat již v první vlně přesunu v 50. letech. I nadále se snažili denně (pokud to šlo) jezdit do Záluží, navštěvovat své rodiče, jiné příbuzné nebo i přátelé. Byla u nich snaha žít jako doposud (informanti J. D., Z. N., I. M.). Samozřejmě, že situace pak byla jiná po definitivní likvidaci obce, ale vzorec je stále stejný. Zachovat si co možná nejvíce ze svého původního života a měnit pokud možno velmi málo. O sociálních strukturách již v průběhu práce

byla řeč. Byly poměrně významně zachovány jednak blízkostí daných skupin v nových domech, ale také celkovou lokalitou, kam se lidé stěhovali. Vždyť mezi městy Most, Litvínov a Meziboří, tedy cílovými městy přesunu, je spojení v podobě městské hromadné dopravy a maximální vzdálenost je okolo 25 km. U sociálního uspořádání pak došlo pouze k té větší změně, že lidé stárli a vazby mezi nimi přestaly být tak intenzivní, jako tomu bývalo. No a samozřejmě děti, které byly malé při odchodu ze Záluží nebo se dokonce narodily krátce po odchodu, navazovaly již kontakty a vazby s dětmi okolo nich a to nutně nemusely být také děti se zálužskými kořeny. A tak poslední generací, která si je dnes plně vědoma příslušnosti k Záluží a proklamuje ji, jsou lidé ve věku 65 let a více.

A také je právě skupina takových lidí, která stále udržuje vztahy prostřednictvím pravidelných hromadných setkávání. Jak jsem již zmínila dříve, původním smyslem těchto sešlostí bylo znovushledání lidí se svými učiteli, což jasně naznačuje jakousi nostalgii a také touhu po uchování vzpomínek na všemi oblíbené časy, které už ale dávno pominuly. Tyto setkání tedy byly a stále jsou oslavováním minulosti. Řekla bych, že postupem času se oslavy „starých dobrých časů“ proměnily v určitý typ rituálu, při němž jde o připomenutí minulých dob spokojenosti. Dle mého názoru ovšem k takovému pohledu na věc značně přispívá i fakt, že lidé (především při současných setkáních) vzpomínají na dětství, dospívání, případně na období zakládání rodiny, na něž všeobecně jsou spíše kladné vzpomínky. A tak se vnějšímu pozorovateli může zdát, že Záluží bylo místem opravdu oblíbeným, i když se ve skutečnosti může jednat pouze o mýtus o dávném, zmizelém zlatém věku (Budil 1995: 28-30).

6 ZÁVĚR

V závěru budu především sumarizovat a zaměřím se na samotný výzkum a závěry z něj plynoucí, ale nevynechám ani krátký náhled do problematiky nucené migrace jako takové. Za prvé si myslím, že je vhodné přednést na tomto místě, otázku prostudovanosti tématu vysídlených obcí na území České republiky ve druhé polovině dvacátého století, zejména tedy těch obcí, které zanikly v důsledku politického či hospodářského rozhodnutí. Já sama si myslím, že výběrem tématu mé bakalářské práce jsem vstoupila na velmi málo probádané území, minimálně co se odborného zkoumání týče. Problematika nucených migrací se většinou řeší v měřítku mezinárodním, ovšem otázka vysídlování tak, jak vypadalo v Záluží a koneckonců i v mnoha okolních obcích, zůstává pozadu.

Za druhé bych ráda poznamenala, že při svém výzkumu jsem se nesešla s téměř žádným shodným znakem tohoto daného vysídlení s některým ze světových příkladů, ať už se jedná o současné migrace nebo i minulé. Samozřejmě v takovém případě vyvstává otázka, co za tím stojí. Zajisté pomíneme-li geografické či klimatické podmínky, které obzvlášť mohou hrát významnou roli v dopadu relokace na lidi. Ovšem musím poznamenat, že tato problematika se dalece vyhýbá mé práci a jejím cílům a necítím na tomto místě potřebu na ní odpovídat.

Další věc, kterou bych na těchto řádcích chtěla shrnout, je zhodnocení přístupu institucí k přesídlování. To zde zmiňuji, především proto, že se domnívám, že tento přístup hrál klíčovou roli v dalším vývoji přesunu. Jak jsem již popsala dříve, postup celého vysídlování byl k lidem velmi šetrný. Všem zapojeným složkám šlo především o hladký průběh celé operace, což nebylo snadným úkolem pro nikoho, kdo se účastnil. Precizně zkoordinovat tak obtížnou situaci vyžadovalo mnoho úsilí. Ovšem tato námaha se vyplatila, minimálně pokud šlo o spokojenost

vystěhovaných lidí. A o ní šlo v tehdejšímu režimu především. Pokud se zaměřím na politické podmínky doby, je jasné, že o zbytečné komplikování situace neměla zájem žádná zúčastněná strana. Na tomto místě se tak nabízí otázka, zda-li za hladkým průběhem přesídlení stojí ona precizní příprava samotná nebo k němu přispěl i jakýsi strach z režimu v lidech. Ovšem k širším závěrům týkajících se přístupu státu a organizací zapojených do vysídlování by bylo zapotřebí komparace minimálně několika různých příkladů.

Domnívám se, že veškerá snaha alespoň o nějaké zlepšení situace lidí připravených o domov, přinesla velký úspěch. A to v tom smyslu, že lidé nepocítovali tak velké příkoří, když byli vytrženi ze svého prostředí, protože měli alespoň nějakou možnost rozhodnout o svém stěhování (minimálně v podobě dotazníkových výzkumů, které probíhaly). Samozřejmě ne všichni lidé byli s vynucenou změnou bydliště spokojeni, v takové míře si neodvolím své závěry zobecňovat, ovšem dovolím si konstatovat, že právě přístup všech odpovědných institucí v poměrně velké míře zmírnil dopady jinak velmi stresujícího životního okamžiku.

Ještě bych chtěla zmínit jeden konkrétní případ tohoto „zjemnění“. Tím je, dle mého názoru nejlépe viditelná, snaha o zachování sociálních vazeb. A ta také přinesla nejvíce „ovoce“. Především díky této snaze se obyvatelé Záluží poměrně rychle smířili a následně také vyrovnali s tak velkým zásahem do života, jako bylo právě vystěhování. To, že si byli stále nablízku s lidmi, které znali, vedlo u všech k brzkému začlenění do okolní společnosti. Nikdo nemusel navazovat všechny vztahy znovu, jen musely být trochu upraveny a přizpůsobeny nově vzniklé situaci. A to je myslím důvod, proč byli nakonec víceméně všichni spokojeni.

Posledním závěrem z mého výzkumu bude poznatek o různorodosti výpovědí lidí o reakci na stěhování, která značně ztěžuje situaci při snaze o zobecňování. Ačkoli jsem v práci rozlišila dva základní vzorce chování

lidí po přesunu na nové místo, domnívám se, že se jedná o dva extrémní případy a škála vzorců chování mezi nimi je širší. Ovšem k rozsáhlejší poznatkům by bylo zapotřebí vykonat také rozsáhlejší antropologický výzkum, který by mohl přinést jasnější závěry. Naopak příkladem téměř čisté jednoty výpovědí pak je otázka setkávání bývalých obyvatel Záluží, což jednoznačně odkazuje k silnému citění jakési společné skupinové identity a snahy o její utužování.

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Budil, I. T.: Mýtus, jazyk a kulturní antropologie. Praha: Triton, 1995.

Cernea, M. M.: Understanding and Preventing Improverishment from Displacement. Reflection on State Knowledge, in Ch. McDowell (ed.) *Understanding Improverishment. The Conesequences of Development Induced Displacement*. Oxford: Berghan Books, 1996. S. 13-49.

Disman, M.: Jak se vyrábí sociologická znalost. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000.

Hendl, J.: Kvalitativní výzkum : základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005.

Houžvička, V.: Návraty sudetské otázky. Praha: Karolinum, 2005.

Hrabák, M.: Zmizelé Záluží. Fakta a vzpomínky. Most: Jan Syrový, 2009.

Kárník, Z.: Malé dějiny československé (1867-1939). Praha: Nakladatelství Dokořán, 2008.

Křivánek, F.: Stávkové hnutí horníků Severočeského hnědouhelného rvíru v letech 1918-1938. Teplice: Oblastní muzeum, 1971.

Lencová, A.: Příspěvek k otázce národnostního složení pracovníků Sudetenländische Treibstoffwerke, in L. Pokorná- I. Jakubec *Mostecko, Litvínovsko, Lounsko, Žatecko. Sborník učitelských prací z kursů univerzitních extenzí v Mostě*. Okresní muzeum v Mostě, 2002. S. 63-77.

Mikšíček, P.: Sudetská pouť aneb Waldgang. Praha: Nakladatelství Dokořán, 2005.

- Mikšíček, P. a kol.: Zmizelé Sudety. 4. vyd. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2006.
- Myšička, M.: Archiv obce Záluží 1712-1945 (1948). Inventář fondu. Most: nevydaný rukopis, 1996.
- Oliver-Smith, A.- Hansen, A.: Involuntary Migration and Resettlement: Causes and Contexts, in *Involuntary Migration and Resettlement: The Problems and Responses of Dislocated People*. Boulder: Westview Press, 1982. S. 1-9.
- Pokorná, L.: Osud Mostecka. Člověk a prostředí včera a dnes. Most: Okresní muzeum v Mostě, 1996.
- Scudder, T.- Colson, E.: From Welfare to Development: A conceptual framework for the Analysis of Dislocated People, in *Involuntary Migration and Resettlement: The Problems and Responses of Dislocated People*. Boulder: Westview Press, 1982. S. 267-287.
- Strauss, A.- Corbinová, J.: Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie. Brno: Nakladatelství Albert, 1999.
- Sýkorová, J.: Zmizelé domovy: příspěvek k historii zlikvidovaných obcí v okrese Most. Most: Okresní muzeum v Mostě a okresní archiv v Mostě, 2002.
- Valášková, N. - Uherek, Z.: Novoosídlenecké pohraničí, in Z. Uherek (ed.) *Kultura- společnost- tradice II. Soubor statí z etnologie, folkloristiky a sociokulturní antropologie*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2006. S. 53-108.

8 SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

Henig, D.: Migrace. Dostupné na: <http://antropologie.zcu.cz/migrace>. Dne 22. 4. 2012.

OA Most, MNV Záluží, Dodatek ke kronice obce 1971. inv. č. 2, ev. j. 2.

OA Most, MNV Záluží, Likvidace válečných škod, obnova 1949-1950, inv. č. 28, ev. j. 8.

OA Most, MNV Záluží, Likvidace obce- demolice obce 1956, inv. č. 54, ev. j. 12.

OA Most, MNV Záluží, Likvidace obce- vysídlení obce 1957-1960, inv. č. 55, ev. j. 12.

OA Most, MNV Záluží, Likvidace obce- likvidační plán 1970, inv. č. 57, ev. j. 13.

OA Most, MNV Záluží, Likvidace obce- úplné projektové řešení+likvidace obytných domů I. etapa 1971, inv. č. 58, ev. j. 13.

9 RESUMÉ

My work is concerned with phenomenon of dislocated people, in particular in case of extincted village Záluží that was situated in the northwestern part of today's Czech Republic. Community was moved out gradually in the second half of the twentieth century in two waves. The first was in the fifties, when coal mining expanded and part of Záluží had to be demolished. The second wave was in the seventies, when production in chemical factory widened. In this case whole village had to be destroyed. One important part of work is devoted to its history in nineteenth and twentieth centuries. This time is in this place associated with industrial development, which eventually caused the extinction of the entire community. But the crucial part of work is the last one. It is dedicated to the displacement itself and processes related with it. This section is based on qualitative research, which took the form of semi-structured interviews with former residents of Záluží. In the last chapter is captured social structure of the village and the impact that the destruction of the village had on it. The research results showed that although the displacement affected the lives of citizens greatly, people could maintain their lifestyle, their cultural patterns at least to some extent. This was made possible by character of dislocation and by approaches of institutions to this issue.

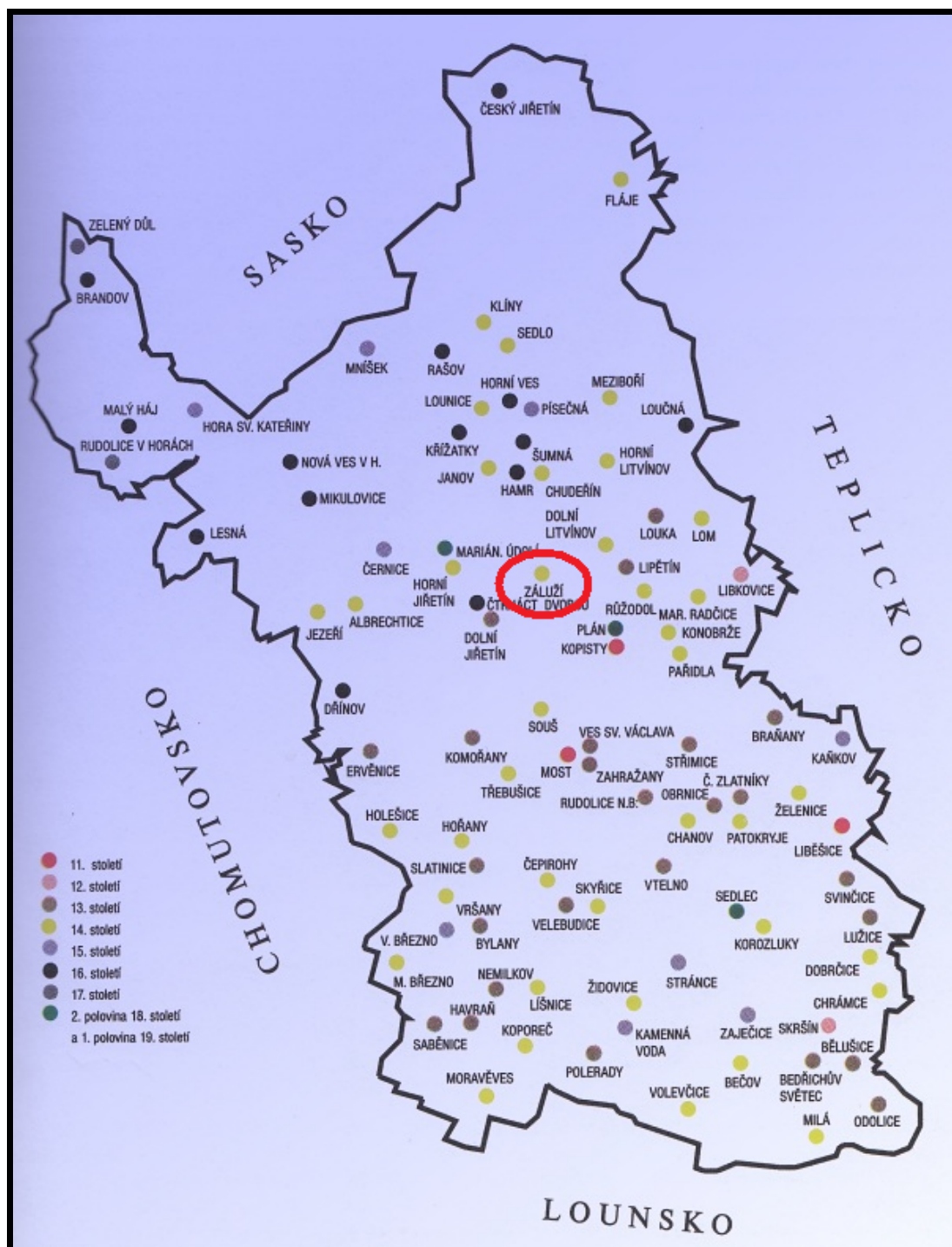
10 PŘÍLOHY

Iniciály	Pohlaví	Rok narození	Současné místo bydliště
M. H.	muž	1922	Litvínov
V. T.	žena	1923	Litvínov
I. M.	žena	1927	Kuřim
Z. N.	muž	1930	Meziboří
J. D.	muž	1931	Meziboří
K. Š.	muž	1932	Most
J. P.	muž	1933	Most
E. M.	žena	1940	Most
J. Š.	žena	1940	Most
V. S.	žena	1942	Litvínov
Z. G.	žena	1942	Litvínov
V. B.	muž	1943	Litvínov
V. V.	muž	1944	Litvínov
P. V.	muž	1946	Litvínov
M. F.	žena	1947	Most
N. H.	žena	1947	Třebenice

Příloha č. 1- Seznam informantů

Rok	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1940	1950	1961	1970
Počet obyvatel	435	646	1487	3093	4051	3754	3867	4051	3258	1416	805
Počet domů	69	70	95	158	188	182	271		189	114	115
Němci		476	771	1097				1806			
Češi		169	713	1990				2245			

Příloha č. 2- Vývoj počtu obyvatel a domů v Záluží dle sčítání lidu, domů a bytů a vývoj počtu obyvatel podle národnosti

Příloha č. 3- Mapa osídlení okresu Most se zvýrazněním obce Záluží

Příloha č. 4- Mapa s vyznačením německých provincií vzniklých po 1. světové válce na území Československé republiky

Příloha č. 5- Pohled na Záluží ve druhé polovině 20. století

Příloha č. 6- Významné části a budovy Záluží

Příloha č. 7- Pohled na doly v okolí Záluží a na její obytnou část

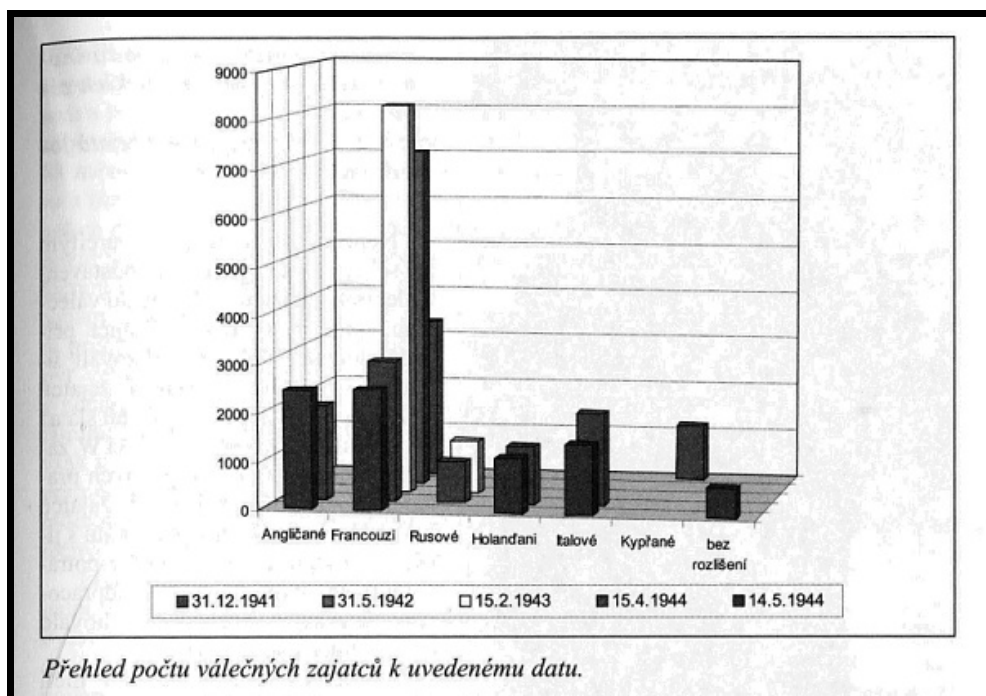

Příloha č. 8- Pohled na STW poničené nálety

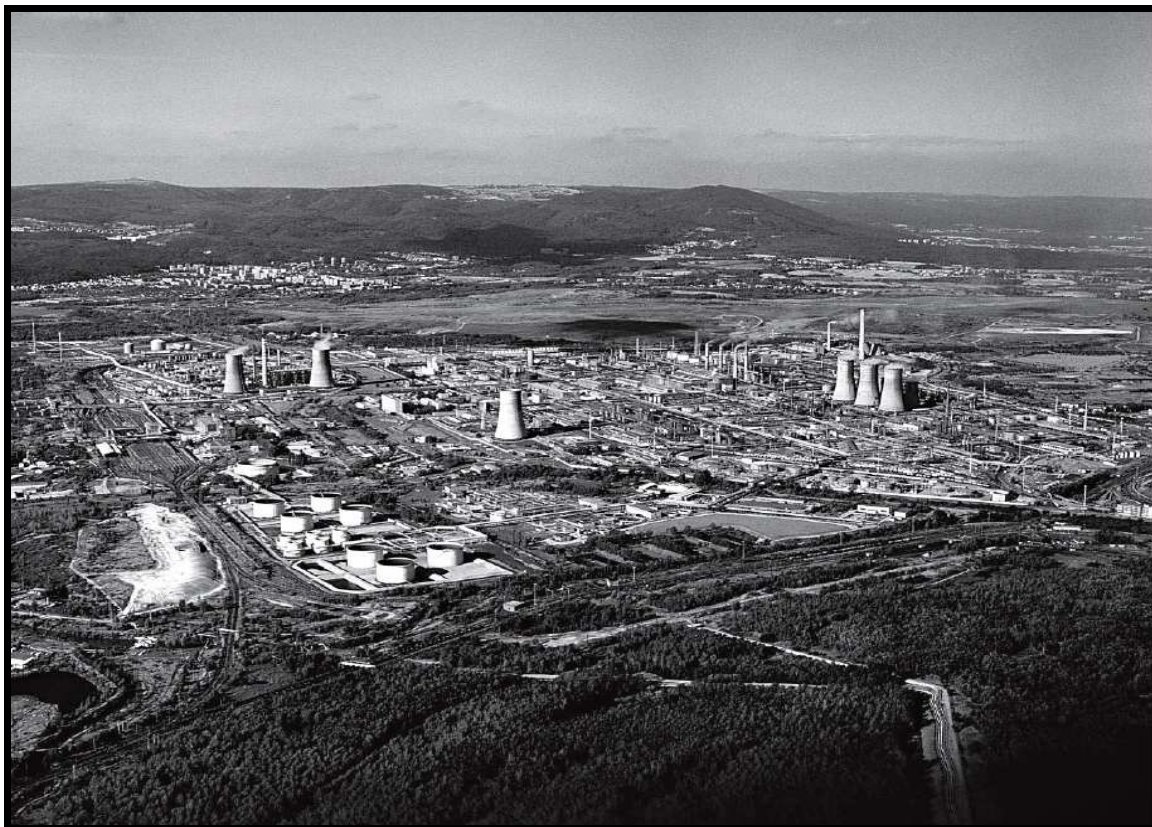
Příloha č. 9- Domy v Záluží po náletu

Příloha č. 10- Přehled počtu válečných zajatců v táborech na Mostecku

Příloha č. 11- Prostor dnešních Chemických závodů v roce 1938

Příloha č. 12- Chemické závody v 60. letech

Příloha č. 1- Seznam informantů

Příloha č. 2- Historický lexikon obcí ČR 1869-2005: 1. díl. S. 406-407;
Hrabák, M.: Zmizelé Záluží. Fakta a vzpomínky. Most: Jan Syrový,
2009. S. 96.

Příloha č. 3- Dostupné na:

<http://litvinov.sator.eu/kategorie/krusnohori/osidlovani-mostecka-v-dobe-historicke#selectBlockLinks>. Dne 22. 4. 2012.

Příloha č. 4- Dostupné na:

<http://www.misa.chytrak.cz/gymhu/projekty/historie/nemci.htm>. Dne 22. 4. 2012.

Příloha č. 5- Dostupné na: <http://litvinov.sator.eu/kategorie/zanikle-obce/zaluzi/historie-zaluzi>. Dne 22. 4. 2012.

Příloha č. 6- tamtéž.

Příloha č. 7- tamtéž.

Příloha č. 8- Dostupné na: <http://litvinov.sator.eu/kategorie/litvinov/v-castech-obce/zaluzi/prehled-naletu-na-chemickou-tovarnu-stw-ag-v-zaluzi-u-litvi>. Dne 22. 4. 2012.

Příloha č. 9- Dostupné na: <http://litvinov.sator.eu/kategorie/litvinov/v-castech-obce/zaluzi/pred-65-lety-uskutecnili-spojenci-prvni-nalet-na-stw-v-zalu>. Dne 22. 4. 2012.

Příloha č. 10- Lencová, A.: Příspěvek k otázce národnostního složení pracovníků Sudetenländische Treibstoffwerke, in L. Pokorná- I. Jakubec *Mostecko, Litvínovsko, Lounsko, Žatecko. Sborník učitelských prací z kursů univerzitních extenzí v Mostě*. Okresní muzeum v Mostě, 2002. S. 63-77.

Příloha č. 11- Dostupné na: <http://litvinov.sator.eu/kategorie/zanikle-obce/zaluzi/chemicka-v-zaluzi>. Dne 22. 4. 2012.

Příloha č. 12- tamtéž.